

Sayı : 3

Ekim 1972

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1973

MİDHAT PAŞA'NIN NECİD VE HAVALİSİ İLE İLGİLİ BİR KAÇ LÂYİHASI

Yusuf Halaçoğlu

Midhat Paşa, hiç şübhe yok geçen yüzyılın en meşhur Osmanlı devlet adamlarından birisidir. Onun, Birinci Meşrutiyet'in ilânında oynadığı mühim rol ve bunu takip eden fecî akıbeti, muhtelif araştırmalara konu teşkil ettiği gibi¹, valilik yaptığı vilâyetlerdeki faaliyetleri², bu arada Bağdad valiliği³ (1869-1872), kendisinin pek parlak icraat ve muvaffakiyetlerine vesile olduğundan ayrıca incelemeye değer. Midhat Paşa⁴ üç sene kadar süren Bağdad valiliği esnâsında idarî ve malî ıslâhatlara girişmiş, askerî kur'a usûlünü tesis etmiş, bu havâlide zimmeterinde külliyetli miktarda hazine alacağı bulunan kabile ve aşiretlerden asker kuvvetiyle tahsilât yapabilmiş, bu arada kendisine muhâlefet ve isyân eden kimseleri de itaat altına almıştır. Ayrıca, Midhat Paşa'nın Arabistan yarımadasının, Necid, Kuveyt, Katar, Ahsa gibi kısımlarında, Bağdad valisi bulunmasından faydalanarak yaptığı büyük ıslâhat hareketleri, bu bölgelerin Osmanlı idâresine yeniden bağlanmasında çok tesirli olmuştur.

Bilindiği üzere, Osmanlı İmparatorluğu, 1534-1535 senelerinde Kanunî Sultan Süleyman'ın Irakeyn seferi esnâsında nüfuzunu Irak'a kadar ge-

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Ankara 1967; Bilâl N. Şimşir, *İngiliz belgelerine göre Midhat Paşa'nın düşürülmesi ve sürgün edilmesi*, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, c. II, sayı 10, İstanbul 1968; Bilâl N. Şimşir, *Fransız belgelerine göre Midhat Paşa'nın sonu*, Ankara 1970.

2 Meselâ bk. İsmail Eren, *Midhat Paşa'nın Niş'te kurmuş olduğu modern Türk kütüphanesi*, *Türk Kültürü*, 1967, sayı 56, s. 50-54.

3 Bu hususta İstanbul'da Başvekâlet ve Hariciye Arşivlerinde pek çok vesika bulunmaktadır.

4 Bu zatın hayat ve faaliyetleri hakkında bk. Ali Haydar Midhat, *Midhat Paşa. Hayatı siyâsiyesi*, c. I, İstanbul 1325; M. Tayyib Gökbilgin, *Midhat Paşa maddesi*, *İA*, VII, s. 270-281; Bekir Sıtkı Baykal, *Midhat Paşa. Siyasî ve idarî şahsiyeti*, İstanbul 1964.

nişletmiş, 1546 da da Bağdad valisi Ayas Paşa tarafından Basra kat'i olarak Osmanlı idaresine girmiş, bunun neticesi olarak da Uzak-Doğu'yu Akdeniz'e bağlayan baharat yolu Osmanlı Türklerinin idaresine geçmiştir⁵. Basra'nın güneyinde bulunan Lahsa (El-Ahsa, Hassa)'nın ve Katif'in Osmanlı idaresine intikali ise daha sonraki bir kaç yıl içerisinde vuku bulmuştur⁶. Lâkin, aşiret şeyhleri arasında devamlı mücadeleler cereyânı sebebiyle, devlet nizam ve âsâyişinin sağlanmasının çok güçlüğüle temin edilebildiği bu bölgelerde, Osmanlı merkezî otoritesinin bir müddet sonra zayıfladığı, XVIII. yüzyılın ortalarına doğru Arabistan'da, Muhammed b. Abdülvahab'ın kurduğu ve kendi adına izafe olunan Vahhabilik tarikatının⁷ kısa bir müddet sonra yalnız bu yarımadaya hakim olan bir idare değil, aynı zamanda Irak ve çevresi için de bir tehlike haline geldiği, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Mısır valisi Mehmed Ali Paşa⁸'nın ve oğlu İbrahim Paşa'nın bunlarla yaptığı amansız mücadele bilinmektedir. Bununla beraber, 1821 de Riyad'da yeniden teessüs eden ve kuvvetlenen Vahhabîlerin 1833 de bütün Basra körfezini hakimiyetleri altına aldıkları görülmektedir.

Midhat Paşa 27 Şubat 1869 (15 Zilkade 1285) de Bağdad valisi olduktan sonra, Necid ve Lahsa havalisinde tekrar Osmanlı hakimiyetinin teessüsü için büyük çaba harcamış, buralara bizzat seyahat yaparak, durumu mahallinde incelemiş, aldığı tedbirlerle bölge halkının refahını sağladığı gibi, buraları yeniden Osmanlı idaresine bağlamıştır. Onun bu havâlide giriştiği faaliyetler oğlu Ali Haydar Midhat⁹'in eserinde belirtilmekte ise de, kendisinin 1872 (1288) senesi başlangıcında Babialiye gönderdiği lâyhalar gerek bu havalinin o zamanki idarî ve coğrafi durumunu aksettirmesi, gerekse bizzat Midhat Paşa tarafından alınan tedbirleri yine kendi kaleminden nakl etmesi bakımından fevkalâde ehemmiyetli görülerek aşağıda yayınlanması uygun görülmüştür.

Adı geçen lâyhalar iki tane olup, Başbakanlık arşivi İrade tasnifinde, 1288 senesine ait Dahiliye kısmında 44930 numarada bulunmaktadır. İkisi de Midhat Paşa'nın mühürünü ve aynı tarihi, Hicrî 21 Şevval [12] 38 ve Rûmî 22 Kanunevvel [12] 87, yani milâdî 3 Ocak 1872 tarihlerini taşımaktadır. Bunlardan başka bir de Necid Mutasarrıflığına bırakı-

5 Cengiz Orhonlu, *1559 Bahreyn seferine ait bir rapor*, *Tarih Dergisi*, sayı 22, 1968, s. 1-16.

6 Salih Özbaran, *Basra beylerbeyliğinin kuruluşu*, *Tarih Dergisi*, sayı 25, 1971, s. 51-65.

7 Bunun için bk. D.S. Margolionth, *Wahhâbiya*, *EI*, IV, 1175-1180.

8 Bunun için bk. Şinasi Altundağ, *Mehmed Ali Paşa*, *İA*, VII, 566-579.

9 *Aynı eser*, s. 113-124.

lan talimat mevcut olup bu da aynı tarihtir. Lâyihaların ikisi de Sadarete gönderilmiştir.

Sadarete gönderilen Vilâyet-i Bağdad soğuk damgasını taşıyan birinci lâyihada, Midhat Paşa'nın Abdullah el-Faysal ile yaptığı muharebeden ve Ahsa, Katif gibi mevkilere Osmanlı asker konulmasından bahsedilmekte, mahallin mülkî idaresi hakkında geniş malûmat verilmektedir. Altı sahifeden ibaret olan bu lâyihadan (Şukka) anlaşıldığına göre, daha önceden Necid'e bir heyet gönderilmiş ve bu heyetin tanzim etmiş olduğu rapor ise Sadarete takdim olunmuştur. Bunu Midhat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Midhat¹⁰'ın eserinden de anlamaktayız. Lâkin bu raporun aslı henüz elimize geçmemiştir.

İkinci lâyiha (Şukka) ise, yine Vilâyet-i Bağdad soğuk damgasını taşımakta olup, birinci lâyihanın devamıdır. Son kısmında bölgedeki masraflar, halkın geçim durumları ve vergi hasılatı belirtilmektedir.

Birinci lâyihada, hemen başlangıçta bahs olunan «Takrir» ise elimizde olup, bundan Midhat Paşa'nın Necid'e hareketi ve burada yaptığı işler, Necid ve havâlisinin coğrafi, içtimâî ve idarî durumları anlatılmaktadır. Altı sahifeden ibaret olan bu «Takrir»e ekli, adı geçen havâliye ait olması gereken bir haritanın da Sadarete sunulduğu öğrenilmekte ise de, bu da elimize geçmemiştir.

İkinci lâyihada işaret olunan «Talimat» da, dört sahifeden müteşekkil olup, «Necid mutasarrıflığına bırakılan mâliyye talimatıdır» başlığını taşımaktadır.

Muhteviyat bakımından çok önemli gârülen bu dört belgenin, her birinin baş ve son kısımlarına ait birer fotokopi makalenin sonuna eklenmiş bulunmaktadır.

Makâm-ı Celîl-i Sadâret-i Uzmâya
Ma'rûz-u çâker-i kemîneleridir ki

Necid mes'elesine dair mukaddemâ takdim eylediğim ma'rûzât-ı acizânemin bir takımında mahallinin ahvâl-ve keyfiyât-ı mevki'yesi ve sekene ve ahâlisinin âdât-ı cariyyesi bizce meçhul olduğu cihetle her nev'i mesâlihi hakkında re'y vermek doğru olamadığından bizzat görülmek ve sorulan şeylere ma'lûmât üzerine cevap verilmek için azimeti acizânemin lüzumu arz olunmuşdu. Muahharen kumandan saadetlû Nazif Paşa hazretleri tarafından gelüp aynen takdim kılınan muharrerâta dahi bizzat gitmekliği-

10 Aynı eser, gösterilen yer.

min lüzumu te'kid ve ta'cil edilmiş olduğundan telgrafla arz ve beyân olunduğu vechile evâsıt-ı şabanda Bağdad'dan hareket olunmuş ve eğerçi şimdilik Necid fırka-i askeriyesinde altı tabur piyade ve bir mikdar topçu ve süvâri asâkir-i nizâmiyye-i şahâne ile piyade ve süvâri üç bölük zabtiye olarak bunlar kâfi ise de karar-ı evvel vechile mevcudu sekiz tabura iblağ olunmak ve evvel giden taburlar birer ikişer geri alınarak ve yerlerine diğerleri gönderilerek bu vechile değiştirilmek lâzım gelmekle iki tabur asâkir-i nizâmiyye dahi beraber alınmıştı. Bunlar ve fırka-i askeriyeye gidecek erzâk ve mühimmât gibi şeyler Lübnan ve İskenderiye korvet-i hümâyûnlarıyla Babil vapuruna konularak birlikte Kûveyt'e ve oradan Katif'e ve andan dahi Acir iskelesi tarikleriyle Ahsa'ya gidildi. Müşârün-ileyh Nafiz Paşa hazretlerinin ve ekser ümerâ ve zabitanın himmet ve ikdâmât-ı müteveliyeleriyle asâkir-i şahânenin nizam ve intizâmı ve rahat ve ârâmı yolunda olup hususiyle en son günlerde Suûd el-Faysal ile birlikte asâkir-i şahâneye mukavemet eden el-Ucman ve el-Murre urbaniyle eşkiyâ-i saire yedi sekiz bin neferden mütecâviz ve bunların üzerine giden fırka-i müfreze ise iğneli tüfenkle iki taburdan ibaret iken meydan-ı muharebede eşkiyanın beş altı yüz kadar telefât bırakup bakıyyetü's-süyûfunun ekserisi mecruh olduğu halde firar itmesi ve beru tarafda yalnız iki şehid ile yedi sekiz mecruh vuku' bulmuş olması küçük ve büyük asâkir-i şahâneye fart-ı meserret ve bir kat daha şecaat ve gayret irâs eylemiş ve sekene ve ahâli ise iş bu el-Ucman ve el-Murre aşiretlerinden aşırı bîzâr ve dūcâr-ı hasâr olmalarıyle anların memnuniyetleri dahi bu hale münzam olmuştur. Ahsa kıt'asının hevası mevsim-i sayf ve şitâde pek güzel ve mu'tedil olarak askerde yüzde birden ziyâde hasta yoğiken mevsim-i harifde ve iki ay kadar müddetde sıtma hastalığı zuhuru oraca mu'tad olmağla şu aralık zuhur eden sıtma hastalığından ekser taburların rub'u ve sülüsü mikdarı hasta olduğuna ve bu da rutubetli mahallerden neş'et edüp Hizam ve Sahud kal'aları gibi mürtefi' mahallerin her suretle sâlim idüğü tecrübe kılındığına binâen hêmian asâkir-i mevcude oralara nakl olunarak ve hastaları vapurla tebdil-i heva için Irak'a gönderilerek bu sırada seksen bir senesi neferâtının dahi istibdâli icrâ kılınmış ve Hofuf ile Mubarraz arasındaki sahrada bir güzel ateş talimi icrâ ettirilmiştir. Ahsa'da on beş gün kadar müddet-i ikamette mesâlih-i askeriye ve mülkiyeye dair lâzım olan işler yapıldıktan ve andan berren Katif'e gelinüp anda dahi mesâlih-i mukteziyye görüldükten sonra hareket-i acizânemin altmış ikinci günü yine Bağdad'a avdet ve muvasalat kılındı. Ahsa ve Katif kıt'alarının keyfiyat-ı mevki'yesi ve asâkir-i şahânenin ahvâl-i mevcudesi hakkında arz-ı ma'lûmat olunmak ne de-

rece mühim ve muktezi' ise çünki havâli-i merkume bir müddetden beru metruk ve meçhul olmasıyle bu sırada ba'zı mertebe ahvâl-i coğrafiyyesinden dahi bahs etmek ve memleketimizin hiç bir hâl ve mevki'ine tatbik kabul etmeyen yerlerini ve işlerini izah eylemek dahi o derece lâzım ve mühim olduğundan ve bu cihetle zarurî tafsil iktizâ eylediğinden mücerred mucib-i tasdi' olmamak ve fakat icab ider ise atf-ı nazar-ı inâyet buyurularak lâzım olan fıkraları isti'zah buyurulmak için meşhudât-ı vakı'a-i acizânem başkaca takrir suretinde kaleme alınarak leffen takdim kılındı.

Mahallinin idâre-i mülkiyesi bahsine gelince, ma'lûm-u âli-i fahîmâneleri buyurulduğu vechile bu mes'elenin bidâyeti Suûd'un karındaşı Abdullah el-Faysal üzerine hareket ve galebesinden ve bu harekâtın içine ecnebi müdâhalâtı karışmasından münba'is olarak geçen sene bunun için Abdullah el-Faysal taraf-ı devletden istiâne etmesiyle mücerred hasmı olan Suûd'un tard ve def'i ve Abdullah el-Faysal'ın te'yid-i me'muriyeti zımında bunca tekellüfât ihtiyâr edilmiş ve Bağdad'dan gidecek askerın ceziretü'l-arab sevâhiline vusûlünde Abdullah el-Faysal'ın cemiyetiyle gelüp fırka-i askeriyeye ile beraber gitmesi mukavele kılınmış olduğu halde asâkir-i şahânenin yalnız Kûveyt kaymakamı Abdullah el-Sabah ve cemaatı delâletiyile Katîf'e ve andan Ahsa'ya giderek ve kılâ ve bukaı taht-ı zabt ve idâreye alarak oralarda yerleşinceye kadar Abdullah el-Faysal ayak sürüyüp Riyâd'da kalmış ve kâh karındaşı Suûd'dan ve kâh hilâfında bulunan bedevîlerden ihtirâzını vesile ile bir-hâl-i vahşette bulunmuşdu. Kendüye taraf-ı acizânemden ve kumandan-ı müşârün-ileyh canibinden mükerreren mektublar yazıldı ise de yine mütereddidâne hareketle nihayet asker gönderülüp kendüsü aldırılmak gibi tekliflere kalkışmış ve bu derece vahşi bir adamın me'muriyetde istihdâmı gayr-ı kabil bulunmuş olduğundan heman azlinin ilânı lâzım gelmiş iken ne çare ki bidâyet-i emrde askerın me'muriyeti Abdullah'ın kâim-makamlığını te'yid ve te'kid için olduğu i'lân kılındığı halde şimdi gıyaben azli enzâr-ı halkda ve hususiyle böyle mevâide gayet dikkat eden urban ve aşâir nazarında sû-i te'siri müstelzim olacağından yine her halde celb ve te'lifi suretine devam olunmuşdu. Mumâ-ileyh merkum Suûd ile sonraki muâreke ve müsâdemelerinde dahi mağlûb olmasıyle duracak ve kaçacak mahal bulamadığından doğruca Ahsa'ya gelüp fırka-i askeriyeye ilticâ etmiş ve her ne kadar kendüsünün bir kere hasmının pençesinden kurtulduğu halde yine istiklâl dâyesine düşeceği anlaşılmakta ise de mücerred va'd-i mesbuk bozulmamak ve bozulmağa bizüm tarafdan sebebiyet verilmemek için kâim-makam sıfatında kabul olunarak hakkında ihtirâmât-ı fâike icrâ kılınmış ve kendüsiyle karındaşı Muhammed el-Fav-

sal'ın ve tevâbiinin aynı ta'yinât-i yevmiyesinden başka şehriye bin ikiyüz riyâl dahi maaş tahsis olunmuş idi. Abdullah'ın bu suretle fırka-i askeriye ma'iyetine gelmesi Suûd'un bir kat daha gayz ve hiddetini davet etmiş ve eğerce Riyad'da olan Abdullah tarafdarları Suûd'u tard etmişler ise de Abdullah'ın gaybûbetiyle Riyad hâricinde bulunan hazeri (مخزرى) ve bedevilerden Abdullah taraflısı olanlar dahi Suûd'un cemiyetine iltihak etmeleriy-le merkur Suûd bunları kendüsü için bir kuvve-i kâfiye zanneylemiş olduğundan bu vechile anlardan ve zaten kendüsünün meclûbu olan el-Ücman ve el-Murre aşâirinden yedi sekiz binden mütecâviz haşerât ile güyâ Ahsa'yı basmak ve Abdullah'ı tutmak ve askerle muharebe edüp memleketi yağma itmek için Ahsa'ya karib bir mahalle vürud etmesiyle fırka-i askeriye-den her minvâl-i muharrer iki tabur iğneli tüfenkli asker gönderilerek beş altı yüzden mütecâviz lâşeleri meydanda kaldıktan sonra ne vechile münhezim oldukları buna dair mukaddemâ yazılan tahrirât ve telgraflarda arz olunmuştur. Abdullah el-Faysal Suûd'un bu vechile harb ve tenkil olunmasından ziyâdesiyle memnun ve mesrûr olarak hatta asâkir-i şahânenin efradını birer birer tebrik ve gayret ve şecâatlerini takdir etmiş ve Bağdad'a dahi teşekkürü havi mektub göndermiş olmağla beraber hasmının hücum ve taaddîsi gaillesinden kurtulmasıyla ve bir taraftan dahi Riyâd'da bulunan ve kendilerinden başka nâsı tekfir ile bu kadar halkı ihlâlâ çalışan Vahhabî ulemâsı lâyenkatîğ mumâileyhê mektublar yazup tenfir etmeleriyle oralara vusul-u acizânemden sekiz on gün mukaddem mumâ-ileyh Abdullah orada olan ve evvelce asâkir-i şahâne ma'rifetiyle Suûd'un habsinden tahlîs edilen Muhammed el-Faysal'ı dahi alub teb'asiyle birlikte savuşmuş ve Riyad'a gitmiştir. Bunun üzerine mumâ-ileyhin kumandan-ı müşârün-ileyh Riyad'dan göndermiş olduğu mektubunda Faysal fâmiyâsının mezâlim ve taaddiyâtı sabit olduğu halde onların kâim-makamlığı devletce dahi tecviz buyurulmayacağı üç ay mukaddem i'lânâme-i mâhsus ile neşr olunmuş idiğünden ve kendisinin mukaddema istiânesi ise asâkir-i şahâne gelüp, Suûd'u tard ettikten ve kendüsünün kâim-makamlık me'muriyetini tashih ve te'kid eyledikten sonra kûvve-i askeriyenin gerü alınması mülâhaza ve mukâvelesiyle olmuş iken şimdi şu vechile neşr ve i'lân olunması vak' ve haysiyetine dokunduğundan bahisle bi'z-zarure Riyad'a çekilmeğe mecbur olduğunu ve her halde Devlet-i aliyye'nin emr ve irâdesine muti' bendesi bulunduğunu beyân etmiş ise de bizim niyetimiz kendisinin veyahud Âl-i Faysal'ın bütün bütün kâim-makamlıktan tard ve ihrâcî sureti olmayup fakat Ahsa ve Katif kıt'aları ahâlisi gerek kendisinden ve gerek tarafından ta'yin olunan me'murların mezâliminden pek aşuru müteşekkî olarak maddeten dahi

isbât-ı müddeâ etmiş ve hatta ekserisi kendülerinin zulm ve taaddîsinin ne derecede olduğunu ve Ahsa ve Katif hükûmetine avdet edecek olurlar ise cümle ahâli hicrete hazır bulunduğunu geçende Ahsa'da ve kumandan Paşa hazretlerinin huzurunda mumâ-ileyh Abdullah'a vicâhen beyân etmiş olduklarına ve bu cihetle kendüsü dahi Ahsa ve Katar ve Katif idârelerini talebde bulunmayup içerü taraflarda Riyad ve mülhakâtının hükûmetleriyle iktifâ etmek lâzım geleceğine binâen bunun için kendüye on beş gün müddet tahsis olunarak bu müddet zarfında Ahsa'ya geldiği halde Riyad ve Katif ve Katar'dan maâda maheller kâim-makamlığının kemâkân uhdesinde ibkâ olunacağını ve gelmez ise azlinin i'lân kılınacağını mutazammın mektub yazılıp gönderilmiş ve her ne kadar kendüsünün gelmeyeceği bilünür ise de mücerred kimsenin diyeceği kalmamak ve enzâr-ı halkda dahi ıskât-ı hak ettiği ma'lûm olmak için bu suret ihtiyâr idilmişdi. Müddet-i mahdude zarfında cevâbı almamamış ise de muahhar tarih ile re'sen yazup göndermiş olduğu şukkasında ale'l-ıtlak kâim-makamlık uhdesinde ibkâ olunur ise hizmetde bulunacağını ve olunmadığı halde illet ve ma'zeret-i vücûdiyesi meşâgile mütehammil olmamasından dolâyı yerine âhîrinin ta'yin kılınmasını beyân etmiştir. Halbuki me'murin-i devlet ve hükûmetten tevahhuş edüp ve istenildiği vakit gelmeyen bir adamın me'muriyeti resmiye-i devletde istihdamı mümkün olamayacağından ve kendüsünün fevkalâde mazhar-ı hürmet ve riâyet olmuş iken savuşup gitmesiyle ıskât-ı hak etmiş olduğu gibi şimdi şu mektubunda dahi ma'zeret-i vücûdiyesinden bahsle dermeyân eylediği ma'zereti isti'fâ demek olduğundan heman azli i'lân olunarak yerine âhîr kâim-makam gönderilinceye kadar her mahallin idâresi o mahallin şeyhlerine ihâle ile Olbâbda Riyad ve cebel-i Şammar ve Anayza ve Burayda gibi yirmi dört takım kasaba ve Medine ve urban meşâyihine yazılan buyurulduklar li'ecli'l-irsal kumândan-ı müşârünileyh hazretlerine bırakılmıştır.

Şu ahvâle göre bunun ilerüsü ne olmak ve bizce nasıl davranılmak ve fırka-i askeriye ne harekette bulunmak lâzım geleceğinin mülâhazası dahi ehemmi-umurdan olmakla o bâbda olan melhuzât-ı kâside-i acizânemin dahi beyânına ibtidar olunur. Şöyle ki; fırka-i askeriyenin mukaddema sevkinde ittihaz ve icrâ olunan tedâbir ve harekât Abdullah el-Faysal'ın istiâne yolunda vuku' bulan taleb-i dairesinin pek ilerüsüne gitmiş ya'ni Abdullah el-Faysal bu askeri bir kaç tabur olarak karındaşı Suûd'a yalnız bir karaltı göstermek ve asâkir-i mersule yine geldiği yere çekilmek niyetiyle istenilmiş iken karadan beş altı tabur askerin birden Katif ve Ahsa üzerine yürüyüp kal'aları yed-i zabt ve idâreye almaları ve oralarda yerleşmeleri Ab-

dullah'ın tahmin ve hesabı haricinde bulunmuş olduğundan bu harekâta ika-ı suûbât etmesi ve hele Suûd'un cem'iyetle asker üzerine gelerek mü-mânaat ve mukâvemet etmek istemesi pek ziyâde melhûz iken bunlar yek-diğeriyle kavgaya tutulup ve fırka-i askeriye ise kemâl-i sür'atle hareket edüp iş bitmesiyle o mülâhazaya meydan kalmamış ise de Necid hükûme-tinin Âl-i Faysal yedinden çıkacağı iş bu mukaddemat ve haklarında vuku' bulan şikâyat delâletiyle ma'lum olduğundan iki biraderin birleşüp cem'iyet-leri ile Ahsa üzerine gelebilmeleri mülâhazası kalmış idi. Muahharen Ab-dullah'ın mağlub olarak Ahsa'ya gelmesi ve Suûd'un fenâ halde münhezim olarak yalnızca Katar tarafına savuşması bu mülâhazayı dahi def' itmiş ise de Abdullah'ın böyle infial ile Riyad'a çekilip gitmesine ve merkurum Suûd her ne kadar münhezim olmuş ise de kendüsi gayet haris ve şeci' bir adam olup hatta müsâdeme ve muârekelerde eser-i cerh ile iki kolu dahi sakat ol-muş ve en sonra yalnız kalmış iken yine tek durmayup etraftan cem'iyet tedârikine teşebbüs etmiş olduğu gibi urban takımı dahi bunun asâletiyle beraber şecâatine riayet eylediklerine ve Necid içerülerinde bulunan halkın ekseri ihtiyacâtı Ahsa ve Katif mahsûlâtına münhasır olmasıyla bir müd-detden berü aç ve muhtac kalan bir takım halk mücerred gazve nâmiyle ve gasb ve garet niyetiyle böyle bir hücumu canlarına minnet bildiklerine nazaran Abdullah ile Suûd'un her ne kadar birleşmesi muhâl ise de başka başka cem'iyet tedârik ederek Ahsa ve Katif üzerine gelmeleri her bâr piş-i nazar-ı i'tinada tutulmak ve hele mahsul vakti her zemandan ziyâde ihtiyat-lı davranılmak lâzım olmağın buraları müşârünileyh kumandan Paşa haz-retleriyle bi'l-müzâkere bu mülâhazaya müterettib olan harekâtın ittihâzı kararlaştırılmış ve ba'zı mahallere yapılması iktizâ iden kule ve karakol-hâne ve kal'a gibi şeylerin inşâatı dahi bu lüzum üzerine tasvir ve tertib idil-miştir.

Necid dahilinde bulunan yerlerden Âl-i Faysal'ın bütün bütün teb'idiyle arzu olunduğu vechile me'muriyet-i mukteziye yerleştirilerek tamamen taht-ı idâreye alınması ve belki bu kadar halkın ve böyle bir kıt'a-i azime-nin harab ve muattal kalmasına sebeb, müstakil olan ve Vahhabî uleması denilen hâbislerin tardiyle oralarca akâid-i ahâlinin bizim hakkımızda olsun tashih idilmesi mutlaka oralara bir kuvve-i askeriye sevkine muhtaç olarak avn ve i'nâyet-i bâri ile sâye-i muâlivâye-i hazret-i şahânedede bunun da her türlü imkânı var işe de Riyad'a en yakın yol (Ahsa) tarîki olup bu tarîk ise yetmiş saat mesâfe olduğu halde yalnız bir mahallinde otuz kırk ku-lac umkında bir kuyudan başka su bulunmadığından ve bu def'a bizzât mü-şâhede olunduğu vechile bu derece kumluk mahallere deveden başka hay-

van gitmek dahi kabil olmadığından gidecek askerin suyunu lâ-akal üç dört aylık ta'yinâtını ve cebhânesini götürmek üzere beş yüz neferden mürekkebe bir tabur için lâ-akal bin beşyüz deveye ihtiyâc olarak şu hesabca üç dört tabur asker için beş altı bin deve tedârîki lâzım gelür ve oralarca bir deve üç dört nihâyet beş riyale alınub satılmakta olduğundan ve şimdîye kadar asâkir-i şahânenin gerek rükûbuna ve gerek ihmâl ve işkâline deve kullanılmasıyla askerce dahi isti'maline bir nevi' meleke ve mehâret gelmiş idüğinden şu tertib dahi pek kolay icrâ kılınur. Lâkin bundan asıl şâyân-ı dikkat olan mahal Riyad'a asker gittikten sonra Ahsa ile Hatt-ı muvâsala ve muharebenin te'mini kazıyyesi olarak burası lâyıkiyle ve hakikâtiyle emniyet bahş olmadıkca şu hâl ile asker gönderilmek mahzur ve muhataradan sâlim olamayacağını ve ba'zı erbâb-ı vukufun ifâdesinden ve hac için o tarîkden gidüp gelenlerin tebligatından istinbât olunduğu vechile Riyad'dan Mekke-i Mükerrreme'ye kadar tarîkin her mahallinde kasaba veya karye ve her yerde içecek su bulunmasıyla hiç olmaz ise tarîk-i muvasala ve mürâcaa o yoldan te'min olunur ise o da maksada kâfi olacağına veyahud Irak'dan cebel-i Sammar yoluyla Riyad'a gidilmek Ahsa tarîkine nisbetle eslem ve ehven olmasıyla hîn-i hacette o tarîkin ihtiyârı dahi kabil idüğüne binâen evvel-emrde buraları kararlaştırılmak icâb-ı maslâhatdandır.

Ahsa'nın cihet-i şarkiyesinde Katar denilen mahal Umman ile Bahreyn arasında denize doğru çıkmış bir kıt'a olup ahâlisi dahi gayet kesret ve cemiyetli ise de arazisi sengistan olmak ve su bulunmamak mülâbesesiyle Ahsa ve Katif gibi mezru'âtı olmadığından ahâlisinin heman umumî balık ve incü saydı ticâretiyle meşgul oldukları ve bu iş için üç binden mütecâviz kayık ve sefineleri bulunduğu ve mahall-i mezkûrun Ahsa mülhakâtından idüğü tahkik olunmuş ve binâberin Katif ve Ahsa sırasında burasının dahi taht-ı zabt ve idâreye alınması kumandan-ı müşârünileyhin ta'limâtında munderic bulunmuşdu. Mahâl-i mezkûr şeyhi ve hakimi bulunan Muhammed ibn Sâni ihtiyarlığı cihetle idareyi oğlu Kasım ibn Sani'ye bırakmış olduğundan bu ikisi tarafından vuku' bulan taleb üzerine iktizâ iden kal'alara ve mevâki'-i resmîyeye çekilmek üzre kumandan-ı müşârünileyh cânibinden dört kıt'a sancak gönderilmiş ve bu sancaklar ol vechile mahallerine vaz' ve küşâd edilmiş olduğunun üzerine çünkü biraz vakitdenberu Hindistan hükûmeti tarafından ta'yin olunan İngiliz me'murları Bahreyn'i hükûmet-i müstakile nâmiyle sehâbete ve giderek himâyete başlamış ve Maskat ve Umman taraflarını dahi böyle birer renge koyarak anları da bu hükme yaklaştırmış oldukları gibi eğerce bunların ortasında bulunan Katar için bir şey söyleyemiyorlar ise de orasına dahi el attıktan başka kendülerinin

Bahreyn ceziresine nasb etmiş oldukları Şeyh İsâ için bir kaç senedenberu Katar'dan dokuz bin riyal kadar vergü almağa başlamış olduklarından bu def'a dahi iş bu akçenin talebi için bir İngiliz gemisi gidüb Şeyhlerden akçeyi istedikde biz şu sancağın altındayız o sancak burada iken ahiri tanımayız diyerek ve Osmanlı sancağını göstererek cevap vermeleriyle geminin avdet eylediği haber alınmışdı. Katar kıt'ası Ahsa mülhakâtından ve Memâlik-i Devlet-i Aliyye'den olduğu halde İngiliz beylik sefinesinin gidüp vergi talep etmesinin sebebi Bağdad'daki İngiliz konsolosundan resmen ve tahriren istizâh olunarak anın dahi Hind hükûmetine ba'de'l-muraca'a gönderdiği mektubda İngiliz me'murları tarafından Katar'a müdahale olunduğunun ve akçe istenildiğinin aslı olmadığı yazılmış ve bu cihetle anda hiç bir ilişik kalmamış olup fakat diğer arizamda beyân olunduğu vechile gerek Suûd el-Faysal'ın ve gerek hükûmet aleyhinde hareket eden sair ashâb-ı şekâvetin hemîşe Bahreyn tarafından teşciyle beraber me'külât ve cebehâne gibi şeyleri oradan tesviye ve tedârik olunmakta ve Katar ile Bahreyn'in arası gâyet dar olmasıyle gönderilen şeyler cezireden Katar sevâhiline geçürülmekte olduğundan Suûd el-Faysal ile el-Ucman ve el-Murre şeyhleri ve rüesâdan sağ kalanlar muharebe-i ahirede bozulduktan sonra Katar tarafına giderek orada Bahreyn'den gelecek erzâk ve cebehâne vesair levâzımatı tedârik ile beraber Katar şeyhlerine ve ahâlisine hükûmet-i seniyyeye tebaiyyet ve itâatlerinden dolayı taziyik etmek için başlarına topladıkları haşerât ile bir takım ağnâm ve mevâşilerini gasb ve garêt etmiş ve içecek sularını kesmiş olmalarıyle ve eğerçi Katar ahâlisi yalnız bunların değil, umumen Bahreyn'in bile darb ve te'dibine muktedir ve kâfi ise de ahâlinin ba'zısı muahharen vuku' bulan tezevvüc ve karabetlerinden dolayı bunlara meyl ederek maslahat ba'zı mertebe kesb-i müşkilât eylemiş olduğundan sür'atle bir mikdar asker gönderilmesi mumâileyh Kasım ve babası Muhammed taraflarından mükerreren istid'a olunmuş ve Ahsa'ya vusûl-u acizânemde tekrar istid'a nâmeleri gelerek meâlinde kendilerinin ve şekene ve ahâlinin muhafazası te'kid olunmakla beraber mümkün olamadığı halde kendilerine hac vesilesiyle hicret etmek için ruhsat verilmesi dahi istenildiğinden Ahsa'da olan asâkir-i şahânedan mükemmel bir tabur İskenderiye korvet-i hümayuniyle Âsûr vapuruna konularak ve iş bu askerin kumandasına me'mur kâim-makam izzetlü Ömer Bey'e ta'limât-ı mahsusa verilerek gönderilmiş ve ta'limât-ı mahsusa hükmünce eşkiyânın oralardan tard ve def'iyle ve asâyiş-i ahâlinin iâdesiyle taburun otuz kırk güne kadar avdeti mukarrer bulunmuştur.

Ahsa ve Katif kıt'alarının umûr-u maliyesi ve me'murin-i mukteziyesi

hakkında olan tafsilât ve mütâalâtı iş bu arizâm mütehemmil olmadığından anın derecâtı dahi başkaca arz ve inhâ olunmuştur. Olbâbda emr ü fer-man hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Bende	
Vali-i vilâyet-i	fî 21 Şevvâl sene [12] 88
Bağdad	fî 22 Kânun-evvel sene [12] 87
Midhat (Mühür)	Bağdad'dan ¹¹
Takrir	

Necid'e gitmek üzere Şaban'ın ondördüncü cuma-ertesi günü Bağdad'dan hareketle Ammare ve Basra taraflarında olan ba'zi mesâlih-i mühimme tesviye olunduktan sonra birlikte olan iki tabur kadar âsâkir-i şâhâne ile Necid fırka-i askeriyesine gidecek mühimmât ve erzak Babil ve Lübnan ve İskenderiyye vapurlarına ırkâb ve tahmil olunarak Şaban'ın yirmisekizinci günü Fâve'den denize hareket olundu. Fâve'den yetmiş mil mesâfede ve Basra körfezinin cihet-i garbiyesinde olan ve iki sene evvel taht-ı idâreye alınan Kuveyt kasabası sevâhil-i bahrin pek mu'tena mahallerinden olarak kâim-makam nasb olunan Abdullah el-Sabah ise Necid mes'elesinin bidâyetinden bu güne kadar seksen kıt'adan mütecâviz sefâniyle bahren ve birâderi Mübârek el-Sabah bir hayli cem'iyetiyle berren fırka-i askeriyye hizmetinde gayyûrâne ve sadıkâne meccânen hüsn-ü hidmet etmiş olduklarından ve Abdullah el-Sabah Fâve'ye kadar istikbâle gelmiş idiğinden hem bunları tatyib etmek ve hem de Küveyt'i görmek lâzım gelerek vapurlarla doğruca oraya azîmet edildi ve beş altı saat kadar karaya çıkılıp memleketin her tarafı görüldü. Kuveyt kasabası beş altı bin hâneyi müstemil bir memleket olup mevki'i mürtefi olmak ve suyu ve besâtin ne mezzû'âtı olmamak mülâbesesiyle havası gayet lâtif ve sağlamdır. Memleketin gayet güzel ve vasi bir limanı olarak deniz tarafından arablarca vuku' bulacak tecâvüzattan masun olduğu gibi cihet-i beriyyesi dahi kendü sehâbet ve idâresinde bulunan bir çok kabâil ve aşâir-i bedeviyye ile muhat olduğundan sekenesi şimdiye kadar bir hâl-i mahfûziyette yaşamış ve cem'iyet ve me'muriyetleri gün be gün tezâyüd ve terakki etmekte bulunmuştur. Nefs-i kasaba ahâlisi ekseriyyet üzere şâfi' mezhebinde ve birazı Hanefi ve Hanbeli ve Malikî mezheplerinde olup sekenesi içinde Yahudî ve Hristiyân olmadığı gibi Vahhabi ve Si'i dahi yoktur. Memleketin kâffe-i ahâlisi ticaret ve sana'it-i bahriye ile meşgul olarak bin kıt'adan mütecâviz sefineleri olduğundan se-

11 Başbakanlık Arşivi, İrâde 1288, Dahiliye 44930, lef 2.

finelerden küçüklerini incü sayd etmek ve Basra ve Bender-Buşir gibi yakın iskelelere işlemek için kullanılır ve büyükleriyle Hindistan ve Bülcistan sevâhiline ve Zengibârê ve Yemen iskelelerine işleyüp ticaret ederler. Kuveyt kâim-makamlığı Basra mutasarrıflığına mülhak olarak kâim-makamlığı mumâileyh Abdullah el-Sabah uhdesinde olduğu ve umûr-u şer'iyyesi için nâibi bulunduğu cihetle mesâlih-i zabıtası kâim-makam ve umûr-u hukûkiyyesi nâib ma'rifetiyle rü'yet olunur ise de memleketin ne mîrî ve ne de kâim-makam hesabına âid bir akçe varidât ve mesârifâtı olmadığından ve zaten kâffe-i seknesi bir familyâ halkı gibi olup hükûmete teâlluk edecek bir da'va ve niza' vuku'u nadir idiğünden memlekette kâim-makamdan başka zabıt ve zabıtiye ve bekçi misüllü me'mur ve hademe yoktur.

Kuveyt'den ikiyüz altmış yedi mil mesâfesi olan ve mukaddemce firka-i askeriyenin azimetinde asker ve mühimmât çıkarılan Re'sü't-tennur (Ras tannura), büyük gemilerin takarrübüne sâlih olduğundan oraya varılarak demir atıldı. Haritada gösterildiği vechile, Katif kasabasıyla mülhakatı olan Dammam ve Ünk ve Darin ve Tarut kal'aları işbu Re'su't-tennur ile anın cihet-i cenûbiyyesinde ve tahminen on oniki mil mesâfede vaki' Dammam burnunun arasında havz gibi denizin teşkil etmiş olduğu bir daire içinde olarak bu cihetle Re'sü't-tennur'dan Katif ve mülhâkatına küçük kayıklarla bir iki saat zarfında gidilmek kabil ise de bahrin cezri halinde oralarda bir iki kademden ziyâde su kalmadığı cihetle küçük kayıkların mürrûru dahi bahrin meddi zamanına mahsus olduğundan bu cihetle gidüp gelmek dürlü müşkilâta tesâdüf eylediğinden mukaddemâ bu sular için tahsis olunan küçük vapurlarla ve yerlü kayıklarla gerek asker ve gerek erzak ve mühimmât ve sair eşyâ naklinin göç ile üç günde arkası alınabildi. Katif kasabasının ve mülhâkatından bağ ve bostan olan yerlerin her mevsimde havası gayet vahim ve Basra'dan ağır ve şedîd olup burasının iskele olması ise ekser sefâin ahabının orada mütemekkin bulunmasından neş'et ediyor ise de büyük gemi yanaşmayan ve her istenilen vakitte küçük gemi bile gidemiyen mahal iskele olmayacağına ve bizce en lâzım olan iskele Irak'dan gönderilen eşyâ ve mühimmâtın doğrudan doğruya çıkarılmasına ve oradan Katif ve Acir(el-Acer) ve Katar ve sair icab eden mahallere doğruca gönderilmesine sâlih olacak bir mahal olup Re'sü't-tennur ise mevki'ce bu maksada sâlih olduğu gibi (havası dahi mu'tedil olarak eğerce tatlı süyü yoğise de anın dahi iki üç saat) mesâfede vaki' Aynü'l-Rahîm'den celbi ve yahud bir küçük su makinesi tedarik olunarak gayeti deniz suyundan tedâ[ri]k ve tasviyesi dahi mümkûnâtan bulunduğuına biñâen mahall-i mez-

kûre bir kömür mağazasıyla bir mühimmât anbarı ve bir kaç bekci odaları yapıldırılması bi't-tensib inşasına teşebbüs kılınmıştır. Katif'in vehâmet-i havası güz mevsimlerinde her vakitden ziyâde kesb-i şiddet etmesiyle orada bulunan bir tabur askerini ve kal'alarda bulunan ba'z-ı bölüklerle zabtiye neferâtının içinde hayli sıtma hastalığı zühur etmiş olduğundan ve zaten birlikte götürülen taburlar evvel giden taburların tebdiliyle anların yerlerine konulmak için götürüldüğünden oradaki taburun istibdaliyle beraber kalelerde bulunan perâkende bulunan bölükler dahi gerü alınarak yerlerine yine birlikde götürülen zabtiye ve muvazzafa konulmuş ve müceddeden bırakılan tabur topluca olmak ve evvel emirde hevası tecrübe olunup muvafık gelür ise mutasavver olan kışla oraya yapıldırılmak üzere tabur-u mezkûr Katif haricinde Yedrani (بدراني) denilen mevki'in bir mürtefi mahalline sârikalar yani hurma ağacından koğuşlar yapıldırılarak oraya yerleşdirilmiştir. Katif kılânının Dammam kal'asının ve ikinci derecede Tarut mevki'inde bulunan küçük kal'anın lüzumu var ise de nefs-i Katif kal'asının ve Unk ve Darin denilen kal'aların kat'an ehemmiyeti olmayup fakat bunların hedmi efkâr-ı ahâlice bazı teşviş ve itirazı dâi olabileceğinden şimdilik ibkaları zarûrî görünüyor. Katif beldesiyle mülhakatı olan mahaller ahâlisinin heman kâffesi şî'i mezhebinde olduklarından Necid kâim-makamları ve anlarını me'murları tarafından bunlar hakkında nihayetsiz zulm ve itisaf vuku'bulmuş ve hatta nefs-i Katif beldesinde kâffe-i haneler ve dükkânlar bi'l-iltizam hedm ve tahrib edilerek meydanda bir eser-i imâret kalmamış olduğu halde fırka-i askeriyenin yetişmesiyle umumuna hayat-ı taze gelmiş olmağın memnuniyetleri tarif olunamayacak derecedir.

Katif'den Ahsa iskelesi olan Acir altmış beş mil mesafe olup sahil ile Bahreyn ceziyesinin beyni İstanbul ile adalar arası kadar vâsi' ise de suları gayet sığ ve tehlikeli olmasıyla büyük gemilerin gitmesi mümkün olmadığından iş bu sular için evvelce gönderilen Asur ve Alus (الوس) nâm küçük vapurlar istishab olunarak Acir'e gidildi ve büyük gemilerden Babil vapuru Re'sü't-tennur'da bırakılıp Bahreyn'in ahvâline ve mevki'ini görmek ve öğrenmek ve bu vesile ile oraca enzâr-ı ahâliye bir nümâyiş olmak üzere Bahreyn kumandanı izzetlü Arif Bey Efendi'ye ta'limât-ı mahsusa i'tâ olunarak Lübnan ve İskenderiye korvet-i hümayûnlariyle Bahreyn'e gönderildi ki, bunun tafsilâtı ve mir-i mumâileyhin iş bu me'muriyet ve seyâhâtinin derece-i te'sirât ve muhassenâtı diğer lâyiha-i âcizânemde beyân ve hikâyè olunmuştur. Katif'de ki Dammam burnu İstanbul ve Acir iskelesi Büyük Çekmece ve Silivri mevki'leri gibi farz olduğunun halde Bahreyn ceziyesinin şimal tarafları aynıyle Fenerbağçesi ve garb ve cenûb cihetleri adalar şekli ve hey-

etinde görünerek cezirenin o sevâhil-i tetimme ve eczâsından olduğunu mevki-i tabii ve coğrafisi dahi isbat eder. Dammam'dan Acir iskelesine kadar olan sahil-i Zahran denilen bir nahiye-i cesime olup iş bu nahiyenin ekser mevki'leri cebel ve gühistan olmak hasebiyle hevası mu'tedil olduğu gibi pek çok tatlu su menbâ'ları olduğundan orası yakın zemana kadar nahlistan ve bağ ve bostan olarak ma'mur iken vehhabî takımının idâresinde bedevilerin kâffe-i ahâli-i mütemeddine ve bilâd-ı ma'mureyi tahrib ettikleri gibi burasını dahi tahrib ile deve otlağı ve hayvan mer'ası ittihaz etmiş olduklarına ve şimdilik oralarda Benî-Hâcer Aşireti bulunduğuna binâen ya bunların orada iskânı veyahud tard olunarak yerlerine ahîr ahâlinin celbiyle i'mârı zımında orasının yeniden bir nâhiye teşkili lâzım gelmiştir.

Acir iskelesi Ahsa'ya on iki saat mesafe olarak orada bir küçük kal'a şeklinde bir karakolhâne ile bir han olduğundan Ahsa için bundan alâ iskele ittihazına sâlih mahal yoğise de sahiline iki üç kademden ziyâde su çeker kayıklar tekarrüb idemediğinden ticaret için gelen gemiler Acir Boğazından üç dört [mil] mesafe uzakta demirleyüp kalırlar bizim iki küçük vapurdan Alus vapuru iki buçuk kadem su çekmesiyle boğazdan içerü girüp bir dereceye kadar iskeleye tekarrüb ider ise de Asur vapurunun suyu beş kadem olmasıyla diğer gemiler gibi tabii iki üç mil mesâfe bu'dunda kalmak mecburiyetindedir. Acir'den Ahsa'ya gider iken üçbuçuk saat mesafede vaki' Beriman (بَرِيْمَان) nâm mahalde bir su menbâ'ı bulunmuş olmasıyla oraya kal'a şeklinde bir karakolhâne yapılab içine bir bölük nizâmiye ve bu def'a anlar değiştirilüp yirmi kadar süvâri zabtiye ile bir miktar piyâde ve hecinlü arab konulmuştur. Ahsa'nın iskelesi Acir'e münhasır olmak ve ahvâl-i ticâriyye o tarîk ile gelüp gitmek hasebiyle Necid'in en ziyâde şekâvet ve mazarratla meşhur olan kabâil-i bedeviyyesinden el-Ucmân ve el-Murra aşiretleri lâyenkatî bu tarîkdan gelüp geçen yolcu ve eşyâyı gasb ve gâret idegeldiklerinden bir müddetdenberû bu tarîk ile münâsebet-i ticâriyye âdetâ münkatî olmuş ve nadiren gidüp gelen kerbanlar dahi bir çok asker ve atludan mürekkeb cem'iyet ile geçürülmeğe mecburiyet gelmiş iken şimdi gerek Acir iskelesinde ve gerek Beriman kal'asıyla ilerüsünde Cefr karyesi denilen mahalde karakolhâneler ittihaz olunmasından ve Ahsa'nın mevâki-i müteâddidesinde kuvve-i askeriye bulunarak el-Ucmân aşireti dahi bir kaç kerre urulmasından nâşî tarîk-i mezkûre gereği gibi emniyet gelmiş ve herkes istediği vakit kemâl-i emniyet ile gidüp gelmekte bulunmuştur. Acir'den Ahsaya kadar on iki saat mesâfenin altı saat mahalli temamiyle kümlük ve dere tepe olmasıyla araba işlemek veyahud rahatca bârgir ve ester gelüp gitmek için tesviyesi kabil olamaz fakat nefsi Ho-

fuf'a kadar diğer altı saat mahhallin biraz yerleri çorak olarak iki saat kadar mesâfesi dahi kasabaya kadar nahlistan arası olduğundan her dürlü ve sâid ile gidüp gelmeğe sâlihdir.

Hofuf kasabası yedi sekiz bin ve anın şimâl tarafında ve nihayet üç çâr-yek (çeyrek) mesâfede vâki' Mubarraz kasabası dahi beş altı bin kadar hâneyi müştemil olduğu gibi otuz kıt'adan mütecâviz karyelerinin dahi her biri yüzer hânedan dörder-beşer yüz hâneye kadar kasaba şeklinde cesîm şeyler olup urban ve aşâyirin tecâvüzünden mâsun olmak için cümlesi taştan veya topraktan birer duvar ile muhattır ve ekserisinde müdafaa için mazgallı burçlar dahi vardır. Katif'den maâdâ yalnız Ahsa'nın otuz-kırk bin kıt'a kadar nahlistanı olduğu mukaddemâ haber verildiği halde bu haber mübâlağaya haml edilmiş veyâhud bağ denilen nahlistanın birer ikişer dönümden i'barete olacağı tahmin kılınmış ise de bizzat müşâhede olduğuna göre iş bu bağlar yedi adet büyük menba'dan çıkan ve her biri yedi sekiz taş değirmen çevirecek derecede birer nehir hey'etinde bulunan sularla ve daha bir takım uyûn ve menâbi-i sagîre ile sakâ olunarak mevki'inin arzı ve havâsı ise gayet müsâid olmasıyla gars olunan hurma fidanları iki üç sene semere verdiğiinden ve Necid kıt'asında meskûn ve gayr-ı meskûn mevcud olan nev-i insanın ve gerek esb ve merkeb ve deve misüllü mevâşinin velhasıl kâffe-i zî-ruhun gıdası hurmaya münhasır olarak bu cihetle bit-tabii revacı bulunduğundan zaman-ı kadimdenberü oralarca bu sulardan istifade ile her kabiliyetli mahal ve arz üzerinde nahlistan yetiştirilmiş olmanın eğerçi bağların adedi henüz lâyıkiyle ta'dad ve tahrir etdirilememiş ise de cümlesinin hey'et ve vüsâti Bağdad ve Hille nahlistanı derecesinde ma'muriyeti anlardan pek çok ilerüde olmağla beraber besâtîn kıtaatının dahi otuz bin derecesinde olması istiksâr olunamaz.

Hofuf ve Mubarraz kasabaları ahâlisinin içinde Vehhabî mezhebinde olanlardan hizmet ve me'muriyette bulunanlar Faysal familyasının oralardan kalkmasıyla bit-tabii' oralardan çekilüp orada alâka ve emlâk sahibi olanlar kalmış ise de bunlar dahi bi'n-nisbe kalîl olduğundan kasabalar ahâlisinin ekserisi Hanefî ve Şâfiî ve Malikî mezheplerinde ve birazı mezheb-i Şi'î de oldukları gibi kura ahâlisinin dahi bil-âkis ekserisi Şi'î mezhebinde ve cüz'isi mezheb-i hanefîde bulunurlar kasaba ve kura ahâlisinin nahlistan ve bir de piriñ ziraatından başkâ işe yarayacak ticaret ve san'at ve ziraatleri olmayup kâffesi anınlâ meşgul olurlar ve nahlistan hasılâtının ber-minvâl-i muharrer feyz ve bereketle beraber revacı olması hasebiyle tahmin olduğuna göre bundan ve piriñ ziraatından vesair mevâdd-ı cüz'iyeden memlekete senevî dört beş bin lirâ akçe girdiği ve meskûn ve gayr-i meskûn her nevi'

ahâlinin ise yalnız Amerika beziyle pamuk ipliğinden maâda eşyâ için ha-
rice ihtiyacı olmadığı cihetle bunların pek ziyâde zengin olması lâzım gelir
iken Vehhâbî idâresinde ve hususiyle Abdullah el-Faysal ile Suûd zeman-
larında Vehhâbî mezhebinde olanlardan mâadasının ziraat ve hasılâtından
ösr yerine hums ve sülüs ve nısıf derecesinde âidat olunduğundan başka her
kimin yedinde bir güzel esb ve kısrak veyahud her kimin hanesinde işe ya-
rayacak bir kilim bulunur ise ellerinden alınmak ve bir taraftan bedevî aşâir
 ve kababile yağma ve garet etdirilmek misüllü mezâlim ve taaddiyât ile hem
 memleket tahrîb ve hem de ahâli tenfir edilmiş ve vaktiyle ziraat olunan bir
 hayli yerler hâlî kalarak suların fazlası çöllerde göl hey'etine girüp
 zayı' olmakta bulunmuştur. Binâenaleyh âsâkir-i şâhânenin oraya vusûlüyle
 ve hükümet-i seniyyenin te'sisiyle eser-i adâlet-i seniyye-i pâdişâhînin fi'ilen
 ve maddeten gösterilmesi ve oraların Faysal fâmiyâsiyle taaddiyât-ı urbân
 ve aşâirden kurtarılması halkca ne derece mucib-i şükrânî ve memnûniyet
 olduğunu ve olmak lâzım geleceğini tabi'at-ı hâl ve maslâhat isbata kâfidir.

Hofuf kasabası dâiren mâdâr kal'a divariyle muhât olup hisâr-ı İbra-
him ve hisâr-ı Übeyd denilen ve birbirine muttasıl iki küçük hisâr kasaba-
nın cihet-i şimâliyesinde ve Hizam (حزام) kal'ası denilen hisâr dahi anın
yarım saat kadar semt-i cenûbiyesinde vaki' olup Mubarrâz kal'ası dahi
ber-minvâl-i muharrer şimâl cihetinde düşmüştür ki her vakt ve her vukuât
için bu üç kal'anın kuvve-i mevcûdesi yekdiğerine imdad ve muâvenet ide-
ceğinden bunların üçü dahi bir mevki' ve bir kal'a hükmünde addolunabilir.
 Binâenaleyh kuvve-i mevcûde-i askeriyyenin birer cüz'ü bu kal'alara mün-
 kasev olmak tefrikayı mücib değil ise de Hofuf kasabasında olan kal'alar
 mevki'nin alçak ve rutubetli olması cihetle güz mevsimlerinde sıtma hastalı-
 ğı olduğundan ve Mubarrâz ve Hizam kal'alarının mevki'leri mürtefi ve he-
 vâsı gayet sağlam olup bunların derûnuna müceddeden ba'zı koğuşlar dahi
 yapılmakta idüğünden Hofuf'daki kal'alarda ve müceddeden yapılan top
 sundurmalarıyla ittihaz olunan erzak anbarında lüzumu kadar asker bira-
 kılarak kusurunun Hizam ve Mubarrâz kal'alarına kaldırılması suretine ka-
 rar verilmiştir.

Hofuf kasabasının cihet-i cenûbiyesi Riyad ve Umman cihetlerinde va-
ki' urban ve kabâilin ve bi'l-husus el-Ucman ve el-Murre aşâir-i bağıyyesi-
nin cevelângâhı olarak oraları bir dereceye kadar kabil-i ziraât bulunmuş
iken muhâceme-i eşkıyâ ile muattal kalmış ve şimdi muhafaza olunur ise
i'mârına ahâlinin pek çok talibleri olduğu anlaşılabilir bu cihetde ve Ho-
fuf kasabasına üç saat mesâfede vaki' Deliciye (دلجيه) nâm su menba'nın
 ve andan beru taraflarının muhafazası için } oraya kal'a şeklinde bir kara-

kolhâne yapılarak lüzumu kadar süvâri-i zabtiye ikamesi saadetlû Ferik Paşa hazretleri tarafından tensib olunarak icrasına teşebbüs kılınmış ve mahall-i mezkûr bizzat görülerek teşebbüsât-ı vakı'a pek becâ ve münâsib görünmüş olduğu gibi Hofuf ve Mubarraz'ın cânib-i şimâlisinde vakı' olan ve bir nehr-i azîm hasıl eden Ümmü's-Seb'a nâm menba'ın dahi muhafazasıyle o suyun sakâ edeceği arâzinin ihyâ ve i'marı zımnında oraya dahi bu vecchile bir karakol mahalli yaptırılması suretine karar verilmiştir.

Şimdiki halde Hofuf ve Mubarraz mevki'lerinde bulunacak asâkir-i şahâne ikâmeti için Hizam ve Mubarraz kal'aları derece-i kifâyede ve vâkıa bu kal'alar fen ve kâideye tatbikan yapılmış olmasıyle oralarca her türlü tahaffuz ve tedâfie sâlih bir halde görünür ise de Mubarraz kal'ası tûlen yüz ve arzen seksen zirâ-i aşârî kadar vüs'atda olduğu gibi Hizam kal'ası dahi andan daha küçük olmasıyle koğuşları asâkir-i şahânenin isti'abına sâlih olsa bile teferruâtına ve hususiyle hastahâne vesair bu misüllü muktaziyâtına kâfi olmadığına ve oralarca her ne vakt olsa bulunacak kuvve-i askeriyenin mikdarı dört beş taburdan aşağı olmayacağına binâen hem bu maksat hasıl olmak ve hem de Hizam kal'asıyle Deliciye noktası arasında vakı' arazi-i hâliyeyi te'min etmek için oraya iki taburluk bir kışla ve bir hastahâne yapılması tensib olunmuş ve havâli-i mezkûrede amele yevmiyesinin ucuzluğu cihetiyle bunun ehven çıkacağı anlaşılmış olmağın gerek iş bu kışla ve hastahâne ile sair mahallerde yapılacak karakolhânelerin ve gerek Re'sû't-tennur'da inşasına teşebbüs kılınan mağazaların ve Katif tarîki üzerine yapılacak kulelerin inşası ve hükûmet mahallerinin ta'mir-i mesârifâtı için mahallinin yetmiş yedi senesi varidâtından beş yüz kuruş tahsis olunmuştur.

Mukaddemâ fırka-i askeriyyenin Katif'den Ahsa'ya berren gitmesi hasebiyle bir çok müşkilâta tesadüf olunmuş idüğüne ve eğerçi şimdiki halde Ahsa için Acir iskelesi en münâsib ve cadde-i tarîk ise de karatârîkinin dahi bilinüp kayrılması ve taht-ı emniyet ve muhafazada tutulması hem ihtiyata muvafık ve hem de Ahsa'nın Katif'e kadar sahil-i bahre karîb olan ve tamire salih bulunan mahallerin teshil-i imâretini mucib olacağına mebni o tarîkden avdet olunması bi't-tensib Hofuf'dan hareketle beş günde Katif'e muvasalat olunmuştur. Bu tarîkin mesafesi yirmi altı nihayet yirmi sekiz saat ise de piyâde asker ve âdi deve hareketine göre otuz altı saat olur. Bu kadar mesafe mahalde ot ve ağaç ve meskûn ve gayr-ı meskûn insan bulunmadığından başka deve dikenî ve yabânî ot bile bulunmayup serâpâ kumdan teşekkül etmiş dere ve tepelerden ibaret olmakla beraber ba'zı yerleri tuz ve kireçle olmak münâsebetiyle hayvanı it'âb etmiyecek derecede

olduğundan ve aralıkta taşlık mahaller dahi bulunduğundan tarîk-i mezkûr heyet-i müctemiasıyla tasavvur olunduğu halde nısfı temamiyle meşa ve harekete müsâid ve nısf-ı diğeri bi'l-küllîye kum ve kumdan teşekkül eden cebeller ve tepeler demek olur. Bu tarîk üzerinde akarsu veya bir menba' ve kuyu olmayup fakat kumdan tehaddüs eden dağların uçurum mahallerinde yağmurdan terakim etmiş sular bulunmasıyla ve o makule mahaller arablar indinde ma'lûm olmasıyla yerlerine varıldıkça birer ve birer buçuk zirağ-i âşârî mikdar kazılarak tatlı veya çoraklı olarak ne hal ise çıkan sularla def-i ihtiyaç edilür ve fırka-i askeriyye ile olunan muhaberat bu tarîk ile cereyan eylediğinden ve bir hecinlü Katif'den bu tarîk ile yirmi dört saatte gittiğinden tarîk-i mezkûr te'min edilmek ve her merkezde dörder beşer hecin bulunmak üzere tarîk üzerinde bulunan ve mevcut suyu olan Salama (سلامة) ve Bukra (بكرة) ve Ebu'l-hammam ve Kenezan (كيزان) nam mahallere birer kule inşasıyla derunlarına muhafaza için onar yirmişer nefer-i muvazzafa konulması kararlaştırılmıştır.

Katif beldesiyle mülhakâtı olan Seyhat ve Tarut ve Safva nahiyelerinin ve anlara civar bulunan karyelerin kâffesi Ahsa gibi nahlistandan ibaret olup anların dahi bağları uyûn ve menâbi'-i müteaddideden cereyan eden sularla iskâ olunur ve iş bu sular gayet külliyyetlü olarak şimdiki halde mevcut olan nahlistanın bir kaç katını saka ve idare etmeğe ve basit mahallerde ziraat eylemeğe kâfi iken kasaba ve karyelerden uzak mahaller mezâlîm ve taaddiyât-ı urban ile ve Faysal familyasının i'tisâfiyle harab olmuş olduğundan o güzel suların ekserisi beyhude ve bilâfâide akup denize dökülür. Katif mülhakâtının şu halde kâffe-i nahlistanı sekiz onbin kıt'adan ibaret olarak memlekette dahi hiç bir dane bile mamur hâne olmamak üzere münhedim ve harabdır. Ahsa'da olduğu üzere burada dahi asâkir-i şahânenin kuvvet ve himâyetine istinâden kasaba ve kura ahâlisi kemâl-i sür'at ve ehemmiyetle ta'mirata teşebbüs etmiş olduklarının üzerine geçende bir aralık Abdullah el-Faysal'ın Ahsa'ya gelerek mazhar-ı ihtiram olması tekrar kâim-makamlığa avdet edeceği mülâhazasıyla efkâr-ı halkı halecân ve heyecâna düşürmüş ve herkesin gayretine kesl ve fütûr gelmiş iken asâkir-i şahânenin Ahsa ve Katif kıt'alarında daîmi suretle oturacağına dair o aralık neşr olunan i'lânat te'siriyle ve muahheren Suûd muharebede münhezim olarak, Abdullah'ın dahi savuşmasıyla efkâr-ı halka sükûnet ve itminân gelmiş ve bu defa Ahsa ile Katif arasında vakî Zahran ve kezâlik Katif ile Küveyt beyninde bulunan kuraya kıt'alarının imarına teşebbüs kılınması ezhân-ı sekeneyi bir kat daha te'min etmiştir. Katif'in sekeneşi Ahsa ahâlisi gibi hurma hasılatıyla teâyüüş ederler ise de bunların mahalleri sahil-i bahr

olmak münâsebetiyle semek ve incü saydiyle dahi ^{ficaret ederler ve nefsi} Katif'de incü ahz ve i'tâsiyle meşgul hayli tüccar olup bunların bir takımı Faysal familyasının taaddiyatından mahall-i ahire hicret etmiş iken şimdi avdet etmektedirler.

Necid kıt'asının vüs'ati ve nüfûs-ı mevcûdesinin kesret ve vefreti ma'lûm olmasıyla ana kıyasen Ahsa ve Katif ve Katar kıt'aları ve bunlarda meskûn ve gayr-i meskûn mevcut olan nüfus bir cüz'-i sagir ve kalil demek olur ise de yukarıda beyân olunduğu vechile insan ve hayvan olarak kıt'a-i mezkûre üzerinde bulunan kâffe-i zî-ruh hurmadan ve bir de insanlar hurma ile piriçden maadâ bir gıda ile me'luf olmadıklarından ve eğerce içerülerde yani Riyad ve Anayze ve Burayda ve Cebel-i Sammar ve Yemame kıt'aları gibi yerlerde ba'zı nahlistan var ise de bunlar kırk elli kulaç umkında kuyulardan çekilen sularla saka ve irvâ olunduğu cihetle bi't-tabî cüzîyattan olan haslatı mahalleri ahâlisinin rub'una ve humsuna bile kifâyet etmediğinden bunlar ve hele bedevî takımı medâr-ı teâyyüş ve tegaddileri olan piriç ve hurmayı Ahsa ve Katif mahsûlâtından almağa ihtiyac ve mecburiyet halinde bulunurlar. Binâenaleyh bu iki kıt'anın mahsulâtına anlar mahrec olarak sekene ve ahâlisi bu yüzden müstefid oldukları gibi Necid ahâlilerine dahi buraları anbar hükmünde olmasıyla kendüleri buralarca ahz ve i'tâdan men' olunacak olsa ihtiyâcât-ı beşeriyelerinden dolayı duçar-ı muzâyaka olacaklarından ve bu hal ile beraber iş bu kıt'aların mevâki-i mukteziyesi vaktiyle kal'a ve kuleler inşa olunarak tarsin ve ihkâm olunmuş olduğu gibi saye-i maâlivâyeye-i hazret-i şâhânede bu def'a bir kat daha taht-ı muhafazaya alınmış idüğünden şu ahval iktizasınca Necid denilen kıt'a-i vâsi'anın ehemmiyeti bu mevkie müctemi' ve münhasır olur ve binâen-alâ-zalik Ahsa ve Katif ve Katar kıt'aları ve kal'aları ne tarafda ve kangı idarede bulunur ise Necid kıt'asının ve meskûn ve gayr-i meskûn ahâlisinin oraya teb'aiyyet ve irtibatı umur-ı tabiiyye ve zarûriyyeden bulunur.

Necid kıt'asının arâzisi arâzi-i harâciyyeden olmak iktizâ eder ise de şimdiye kadar dürlü inkılâbâta duçar olmuş ve nihayet arâzi-i mîriyye hükümünü iktisab etmiş olmakla mahsûlât-ı arâziyesinden yalnız öşr ve bir de hâl-i itaatte bulunan urbanın deve ve ağnamından kırkda bir olarak zekât alınmak câridir. Bu usul Necid kâim-makamı müteveffa Faysal'ın vefatına kadar bu vechile cereyân edegelmişiken oğulları Abdullah ve muahharen biraderine muhâlefet eden Suûd idarelerinde öşr yerine sülûs ve nısf ve sülûsân derecesinde hisse alınmak ve eshâb-ı servet olanlar biner, ikişer bin riyal tecrim edilmek misüllü mezâlîm ile usul değişmiş ve gümrük nâmiyle Acir iskelesine bir nev'i rüsûmât vaz' ve ihdas olunarak memleketin o tarîk

ile idhalât ve ihracâtı kapusu kapanmış olduğundan ve bi'l-umum meskûn ve gayr-ı meskûn halk ise ifrât cehl ve nâdanı ile beraber bir hal-i taassubda bulduklarından geçen sene fırka-i askeriyenin sevkiyle beraber mahsullerinden yalnız öşr-i şer'î ve bir de hayvanlarından zekât alınarak başka bir şey alınmayacağı ve hilâf-ı şer-i şerif mezâlimin kaldırılacağı neşr ve beyân kılınmışıdı. Bu karara tatbiken bu sene mahsulâtından kendü rızalarıyle öşr alınarak ve itaatte bulunan bir kaç aşiretten dahi bedel-i zekât istifâ olunabilerik bunlardan ve emlâk-ı mîrîyye denilen hâli ve harâb nahlistandan hasıl olan mebâliğin bu senelik mikdarı yedi bin kise akçeye baliğ olmuş ise de bu icraat ve tahsilât fırka-i askeriyenin oralara vusuliyle beraber bir taraftan tehaffuzu ve tedâfüü harekât ve bir taraftan te'min-i ahâli hakkında olunan teşebbüsât arasında olmasıyle şimdi ba'de't-tecrübe noksanları ikmal olunarak bir taraftan dahi teşebbüs olunduğu vechile ziraatin ve ma'muriyyetin tezâyüd ve terâkkisi semeresi olmak üzere sene-i atîye hasılatı şimdikiniki iki katına varmayacak olsa bile on bin kise akçeden aşağı düşmeyeceği ve bu da mahalli mesârifini ödedikten sonra oradaki fırka-i askeriyenin fevkalâde mesârif-i nakliyesine ve gelüp giden vapurlar mesârifine ve mahallinin vesâil-i imâriyyesine karşuluk olacağı ve git git fazla-i varidâtından inşâallahü teâla ma' ziyâdetin istifâde kılınacağı me'mûl-ı kavîdir.

Midhat (Mühür)¹²

fi 21 Şevval sene [12] 88 ve
fi 22 Kânun-evvel sene [12] 87

Makâm-ı Celîl-i Sadâret-i uzmâya
Ma'rûz-u çâker-i keminelidir ki

Diğer ma'rûzât-ı âcizânemde beyân olunduğu vechile Necid kıt'asının en münbit ve mahsuldâr mahâlleri Katif ile Ahsa kıt'alarından ve bunların mahsulâtı dahi hurma ile bir de pirinçden ibâret olduğuna ve iş bu mahsulâttan mine'l-kadîm öşr alınmakta olduğu hâlde eğerçi Faysal vaktinde ve oğulları zamanlarında hums ve rub' ve sülüs derecesinde alınmış ise de bunlar su'-i isti'mâl olup hem halkın nefret ve şikâyetini dâ'vet etmiş ve hem de harâbi-i memleketi mücib olmuş olmasıyle bizce usûl-i kadîme ve meşru'a vechile yalnız mahsulâtından öşr ve bir de aşâirin hayvanât ve mevâşisinden mümkün olduğu derece zekât alınarak bunlardan başka birşey istenilmemesi evvelce kararlaştırılmış ve ilân edilmişıdı. Fırka-i askeriyenin vüsûliyle beraber yerleştikten sonra ta'yin olunan me'murları ma'rifetiyle

12 Başbakanlık Arşivi, İrâde 1288; Dahiliye 44930, lef. 4.

bunun vaz'ına teşebbüs olunarak en başlı mahsulâtı olan hurmanın öşrü, aynî ve nakdî olarak istifâ' kılınmış ve pirinç âşârının dahi şu mevsimde istifâ'sına teşebbüs olunarak peyderpey tahsil olunmakta bulunmuş ve bedevi urbanın hasba'l-hâl iğtişâ-i ahvâlinden dolayı hayvanatının bir senelik zekâtı alınamıyarak fakat ba'zı aşâir-i muti'adan deve ve nakid. olarak kendü rızalariyle birer miktar şey istifâ' olunabilmiş olduğundan bu def'a cümlesi hesab ve aynî mahsulâtın fiâtı takdir ettirilerek Beyt'ül-mâl emlâki denilen harab ve muattal ârazi hasilâtiyle beraber yekûnu otuz beş yük derecesine varmıştır. Necid halkı hınta ve şair gibi hububâtdan mathun ekmek yemeyüp medâr-ı teâyyüşleri hurmaya ve bir de pirince münhasir olduğu gibi deve ve esb ve himar ve kelblere varıncaya kadar hayvanâtın velhasıl kâffe-i zî-ruhun gıdası hurma olduğundan bunun mahallince gayet revacı olduğu gibi Katif ve Ahsa kıt'alarında otuz kırk bin kıt'adan müteceviz mevcut olan nahlistanın dahi cümlesi ma'mur olmasıyla bunun öşrü hakkıyla alındığı halde epeyce akçeye bali' olmak ve üç yüz bu kadar kıt'aya bâliğ olan Beytül-mâl nahlistanı lâyikiyle bakılıp da arâzisi dahi ziraat olunur ise bir kaç bin kise akçe tutmak lâzım gelür ise de geçen sene oraları henüz taht-ı idareye alınur alınmaz mahsul vakti yetişmesiyle tahkikat-ı sahihasına vakt kalmıyarak biraz da müsaâdeli tutulması iltizâm olunmasından dolayı hasılat vâkıa şu dereceye bâliğ olabilmıştır. Bizzât müşahede olunduğu vecihle gerek Ahsa ve gerek Katif kıt'alarından ziraat ve imara sâlih pek çok yerler olup mevcut olan sular ise bunları sakâ ve irvaya maa-ziyâdetin kâfi olduğu halde ahâli-i meskûne bir taraftan Faysal familyasının taaddiyatiyle ve bir taraftan bedevi urbanın mezâlim ve hasâretiyle mahsur mahallere sığınup kalmağa ve meskenlerine yakın nahlistanı i'mar ile iktifâ etmeğe mecbur olarak bir çok yerler hâlî muattal kalmış ve bu def'a bu makule yerlerin i'mar ve muhafazâsı için iktizâ eden mevki'lere kal'alar ve kuleler yapılarak bir hayli arâzi-i mirî hesabına olmak ya'ni oradaki asker ve hayvanât için hınta ve şair yetiştirilmek üzere ziraat ettirilmiş ve ettirilmekte bulunmuş olduğu gibi bu teşebbüsât ahâli-i sâireye dahi medar-ı itminan ve emniyet olarak anlarında o dairede ziraat ve hirasete başladıkları ve bir taraftan hâlî yerleri nahlistan yapmağa kalkıştıkları görülmüş olduğundan bunların semerâtiyle ve me'murin için bu sene hâsıl olan vukuf ve tecrübe üzerine muntazır olan mesât ve ikdâmâtla sene-i atiyye varidâtı şimdîkinin iki katına varmayacak olsa bile inşâallah-ı teâlâ onbin kise akçeyi tecâvüz edeceğinde şübhe yoktur.

Beytül-mâl emlâki denilen nahlistanın ekserisi Faysal familyasının ve eslâfının mezâlim ve taaddiyatiyle diyâr-ı ahîre hicret etmiş adamların mül-

kü olup birazı dahi zulmen şundan bundan kâsb ve zabt olunmuş olmağa egerçe bunlardan yakın vakitlerde ya'ni Faysal zamanında olanların sahipleri gelüp şer'an ve kanunen isbat ettikleri halde kendilerine redd-i muvâfik-ı madelet-i seniyye ise de eski tarih ile olanların hakikatleri meçhul olarak sıhhati sabit olmak mümkün olamayacağından ve bunların cümlesi harab olmasıyla i'mar olunduğu halde hayli varidat vereceği gibi satıldığı halde dahi beşer onar bin riyal tutacağından gerek bunların i'marı ve gerek oralarca dahi tapu usûlünün icrâsı hususuna ve mahallinin sair ba'zı mesalih-i mukteziyyesine dair bir ta'limat yazılıp bırakılmış olduğundan manzur-ı âlî-i fahimaneleri buyurulmak üzere ta'limât-ı mezkûrenin bir sureti bu leffen takdim kılınmıştır.

Mesârifat bahsine gelince, Ahsa ve Katif ve Katar kıt'alarının havi olduğu mahaller bir eyâlet vüs'at ve cesâmetinde ise de ekser yerleri çöl ve kumluk hâli beyaban olup ma'mafih Katif ve Mubarraz ve Hofuf kasabalarıyla mülhakatı olan nahiyeler ve köyler bir sancak i'tibarına sâlih olmasıyla nefis-i Hofuf ve Mubarraz ve Katif ile Katar kıt'aları birer kazâ i'tibar olunarak bunlardan teşekkül eden Ahsa sancağı mutasarrıflığı şayan buyurulan müsåade-i aliyye-i fahimaneleri mucebince Ferik saadetlû Nafız Paşa Hazretlerine ilâve-i me'muriyet olmak üzere bi'l-i hâle tabîi ve zarûri vuku' bulan mesârif-i zâidesi için on beş bin kuruş mutasarrıflık maaşı tahsis edilmiş ve evvelce muhasebecilik hizmetine altı bin gurus maaşla Şehrîzor muhasebecisi sabık Hakkı Efendi tayin kılınmış olduğu misillü me'murîn-i sairinin dahi birer ikişer intihabi zamanı geldiğinden Katif kâim-makamlığına beş bin kuruş maaşla Samarra kâim-makamı Sabık Ali Bey ve niyâbetine iki bin beşyüz kuruş maaşla Amare nâibi sabık Haydar Efendi ve Mubarraz kazası kaymakamlığına iki bin beş yüz kuruş maaşla Katif Beytü'l-mâl me'muru sabık Talib Efendi intihab olunarak ve fırka-i askeriyenin fevkal'ade hizmet-i kitâbetinde bulunan Rif'at Bey beş bin kuruş maaşla mutasarrıf muavini nasb edilerek sair me'muriyetlere dahi erbabı bulundukca bi'l-intihâb ta'yin olunmak üzere şimdilik tensib olunan maaşların mikdarı kararlaştırılıp defteri mahalline birağılmış ve kazâ-i erbâ'dan birisi olan Katar'ın şimdilik bir güne hasılât ve varidatı olmadığından anın kâim-makamlığı dahi şimdiki şeyhi bulunan Kasım ibn Sâniye bilâ-maas ihale ile buyrultusu gönderilmiştir. Şu vechile tasavvur ve tertib olunan me'murların maâşâtıyla âsâkir-i zabtiye ve muvazzafa maaş ve muhassesâtının yekûnu senevisi onsekiz yük kuruş raddesine bâliğ oluyor ise de bunun dokuz on yük kuruş mikdarı süvâri ve piyâde dört bölük âsâkir-i zabtiye ile neferât-ı muvazzafa muhassesâtı olarak mutasarrıf ve kâim-makam ve nüvvâb ve

mal me'murlarının ve me'murin-i sairenin maâşat ve muhassesâtı sekiz dokuz yük kuruş raddesinde olmakla beraber eğerce bu da hasbe'l-hal çokça görünüyor ise de maslâhatın bidâyeti olmağla beraber hal ve mevkii me'hul olan böyle bir yerde ve akvam-ı vahşiye arasında icra-i me'muriyete ehil ve muktedir me'mur bulunmak için maaşca biraz fedâkârlık etmek dahi umur-u tabi'yye ve zarûriyyeden olmağın bir kerre şu esas vaz' ve tesis olunduktan ve git git herkese vukuf ve ünsiyet hasıl olduktan sonra maaşât ve mesârifatın tadili kabildir. Şu cümle ile beraber bend-i evvelde beyân olunan varidat aynen ve tamamen istihsal olunmuş demek olduğu halde tertib olunan me'murların cümlesi henüz müstahdem olmadığı cihetle bu senenin mesârifatı şu tahmin olunan dereceye dahi varmayacak ise de Ahsa'da yapılacak kışla ve Katif'de teşebbüs olunan mühimmât ve kömür mağazaları ve hastahâne ile kule ve kal'a gibi yapılan ve yapılması müsammem olan inşaât vesair ta'mirat için beş yük kuruş tahsis olunmuş ve telgrafla arz olduğu vechile Katif ile Basra arasında asker ve mühimmat nakl etmek için yüzelli bargir kuvvetinde ve ikiyüz on beş kadem tul ve otuz kadem arzında dört senelik cedid bir vapur dokuz yük yetmişbeş bin kuruşa mübâyaa edilerek o da Ahsa varidâtından tesviye kılınmış olduğundan bunlar çıktıktan sonra bu sene varidâtının fazlası kaldığı halde mühimmat ve levâzimat-ı askeriyye nakli gibi mahallî ve masâlihinin icâb eylediği mesârif-i fevkalâdeye bir müddet için sair vesâil-i imâriyyeye karşılık tutulmak münâsib görünür.

Ahsa sancağı Bağdad vilâyetinin havi olduğu on sancağa ilâveten onbirinci bir sancak olup her ay varidât ve mesârifatının şehriye cedvelleri bi't-taksim merkeze ve orada hazine-i celileye taktim kılınacağı gibi şimdi şu arz ve beyân kılınan varidât ve mesârifatın defterleri dahi tanzim ve takdim olunmak lâzım ise de bu defterler hazine-i celilede esas olacağı cihetle etrafiyle yapılmak için biraz tehhür edeceğinden vürûdunda arz ve takdim olunmak üzere şimdilik ma'lumât-ı icmaliyye olarak arz ve beyânına ibtidar kılınmıştır. Ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 21 şevval sene [12] 88 ve fi 22 Kânunevvel sene [12] 87.

Vali-i vilâyet-i Bağdad

Bağdad'dan¹³

Midhat (Mühür)

Necid Mutasarrıflığına bırakılan mâliyye ta'limâtıdır.

Birinci madde; Ahsa ve Katif ve Katar kıt'alarıyla beraber hitta-i Ne-

13 Başbakanlık Arşivi, İrade 1288, Dahiliye 44930, İef 1.

ciyyeye şimdilik Necid mutasarrıflığı namıyla teşkil olunan Ahsa kıt'asında vaki' Hofuf kasabası mutasarrıflık merkezi olacaktır ve orada Beytü'l-mâl müdiri ünvanıyla bir muhasebeci ve bir de mutasarrıf muavini olduğu gibi bir nâib ve bir meclis-i idare ve bir temyiz-i hukuk ve bunlara muktezi ke-tebe ve hademe tayin kılınacaktır ve Necid'in içerülerinde vaki' mahallerin idâre-i mülkiye ve mâliyyesi ba'dehu sırasıyle tanzim olunmak üzere şimdilik Hofuf ve Katar ve Mubarraz ve Katif mülhakâtiyle beraber birer kâim-makamlık i'tibar kılınup, Hofuf merkez-i mutasarrıfî olmak i'tibariyle me'murları ber-minvâl-i muharrer tanzim kılınacağı ve Katar'ın idaresi dahi şeyhine muhavvel bulunacağı gibi Mubarraz ve Katif kazalarında dahi birer kâim-makam ve birer nâib-i şer' ve Beytü'l-mâl müdiri nâmiyle birer mal me'muru ve birer sanduk emini ve arabî ve icab eder ise türki birer tahrirat kâtibi ve emsâli kazalar misüllü birer meclis-i idare ve birer meclis-i deâvi teşkil kılınacaktır.

İkinci madde; Necid mutasarrıflığı dahilinde bulunan mahallerin vari-dâtı ashabı uhdesinde bulunan emlak ve besâtin ve mezârî mahsulâtından ahzı mu'tad olan öşr-i şer'î ile medenî ve bedevî ahâlinin ağnâm ve deve-lerinden alınması meşru' olan zekât malına ve bir de Beytü'l-mâlê âid emlak ve arâzi hasılatıyla ufak tefek bazı rüsumâta münhasır olduğundan mîrî he-sabına olarak bunlardan başka bir şey alınmayacaktır.

Üçüncü madde; Hofuf ve Mubarraz ve Katif kazalarında Beytü'l-mâlê âid üçyüz kıt'adan mütecâviz nahlistan olarak bunların hasılatı külliyetli olmak lâzım gelir iken cümləsi harab olmasıyla ve ekserisi mezârî ve sazlık hükmünü kesb etmesiyle mahsulâtının bi'n-nisbe cüziyâtdan olduğu görül-düğünden bunların i'mârını mucib olmak için bir usul ittihâzı lâzım gel-miştir. Söyle ki, Beytü'l-mâlê râci' bağlar usûl-ı sabıka üzere sene be-sene il-tizâma verilmek âdetinin lâğviyle Irak bağları hakkında câri olan kâideye tatbikan eğer nahlistan mevcut ise rub' hasılatı ve tahtani mezruâtının kâf-fesi fellâha râci' olmak ve mîrî için yalnız tahıl ve esmâr-ı sairesinden üç rub' alınmak ve bu şart ile bir nahlistanın i'mârına müteehhid olacak fellâh yedi sene müddet zarfında o nahlistanı bir vefk-i matlub i'mar eder ise, ye-di seneden sonra nahlistanın rub'una meşâen müsterek olmak ve eğer yedi sene zarfında nahlistanı i'mar etmeyüp harab bırakur ise o fellah tard olu-nup yerine ahiri getirilmek ve eğer Beytü'l-mâl emlakı denilen mahallin nah-listanı kâmilen harab olub da mezreâ veyâ sazlık hükmüne girmiş ise bu makule mahallere ve sair arâzi-i hâliyyeden olan yerlere tahıl gars etmek üzere talibleri bulunduğu halde mugarese tarikiyle fellâhların gars edecekleri tahılın nısfı kendülerinin ve nısfı mîrînin malı olarak mahsulâtı dahi bu

vechile taksim olunmak ve kezâlik tahtane yani eşcâr semerâtının gayri hasilatın nısfı fellâha verilmek ve bu vechile mugaris olan fellâh min-cihetin nahlistanın mülkiyetinde müşterek olacağından vakteten mine'l-evkat o nahlistandan çıkarılmamak üzere senedâta rabt olunması ve eğer harab olan nahlistan ile sair kabil-i ziraat mahaller hurma ve eşcâr ve gars olunmıyarak yalnız ziraat olunacak ise o makule yerler için cânib-i mîrîden verilecek buzûrât ve öşr olmak üzere alınacak zekât mahsûlâtından çıkdıktan sonra bakıyye-i mahsûlâtın münâsafeten mîrî ile fellâh beyninde taksim kılınması ve iş bu bendde beyân olunan nahlistan ve mezâri' ve sâireden bi'l-müzâyede satılacak yerler olduğu halde eshâbının fellâhan ile cari olacak muamelesinin dahi bu kâide ile meşrût olduğunun senedâta ders edilmesi tensib olunmuş ve bu usul arabîü'l-ibâre i'lânat ile neşr edilmiş olmakla bu kâideye tatbikan icâbına himmet olunmak lâzım gelür.

Dördüncü madde; Ahsa ve Katif kıt'alarında bulunan nahlistan ve mezâri' ve arazinin aslen arâzi-i haraciyyeden olduğu ma'lûm ise de inkılâbât-i zamaniyye ile idâreden idâreye geçerek hükmü tagayyür etmiş ve tasarruf-ı emlâk ve arazi hususunda emniyet kalmamış olduğundan Devlet-i aliyye'nin usûl-ı müttehaze-i umumiyyesine tevfikân ba'd-ezin şehir ve kasaba ve karyeler derûnunda bulunan emlâk için mehâkim-i şer'îyyeden hüccet-i şer'îyye ve nahlistan ve arâzi için tapu senedâtı itâsiyle tasarruf-ı emlâk ve arâzinin eshâbını temin edecek senedâta rabtı ma'muriyetin çare-i münferidi olmakla ve bunun için Bağdad'dan mahsus tapu me'muru ta'yini mukarrer bulunmakla bu işlerin dahi şu esasa tevfiķî icab eder.

Besinci madde; Tapu usûlü mütenevvi ise de, tapu senedâtı verilecek mahaller aslen ve esâsen iki kısma münkasem olup birisi eshâbı uhdesinde bulunan nahlistan ve mezâri' ve arazidir ki, mutasarrıfının sabit olacak hakk-ı kararı tasdik ile yalnız harc ve resmi alınarak senedi verilir ve ikincisi, mahfûl olan veyahud cânib-i mîrîden satılan veyâ yeniden ağaç gars edilmek ve ziraat olunmak üzere tefviz kılınan arâzidir ki, bunların dahi icâbına göre bi'l-müzâyede bedeliyle veyâ müzâyedesine bedel-i misliyle veyâ hud bilâ bedel olarak fakat i'mar etmek şartıyla tefvizi câiz ve caridir. Bu iki kısmın dahi buraca kaidesine tevfikân icrâsı lâzım ise de şayed buralarda arâzi mutasarrıflarından tapu usûlünü bilmeyenler ve fâidesini anlamıyanlar melhuz olmasıyla o makulelerin icbârı câiz olmayacağından kısm-ı evvel hakkında olunacak muamele mutlaka eshâbının rızasına talik olunarak yani nahlistan ve arâzi mutasarrıflarından tapu senedâtı isteyenler olduğu ve tasarrufları veyâhud hakk-ı kararları sabit bulunduğu halde senedâtı verilmek ve istemiyenlere bir şey denilmemek lâzım gelür. Kısm-i saniye

gelince; Beytü'l-mâl nahlistanı denilen emlâk-ı mirîyyenin i'mâr olundukça şimdilik satılması câiz olamayup fakat i'mâr için ahâlinin gerek Beytü'l-mâl bağlarından ve gerek sair arâzi-i mirîyyeden talib olduğu pek çok yerler bulunduğundan ve bunlar dahi muhtelif ve mütenevvi olduğundan iktizâ edecek muamelâtı ber vech-i âtî beyân olunur. Şöyle ki; nahlistan yapılmak ve yâ ziraat edilmek üzere tapu ile istenilen arazi kasabaların kurb ve civarında ve uyûn-ı mevcudenin sakâ edeceği yerlerde olup da talibleri müteaddid ise cerib-i aşârî hesâbiyle ve usûlü üzere müzâyedeye konularak takarrür edecek bedeliyle satılması ve eğer o makul mahaller ahirin nahlistanına veya mezraasına muttasıl ve kendüye lüzumlu bir kıt'a ise müzâyedeye konulmuş olarak gayet mu'tedil ve münâsib bir bedel ile ana tefviz olunması ve eğer tapu ile istenilen arazi kadîmî metruk ve muattal olup da mahsusan uyûn hafriyle ve emek sarfiyle i'mar olunacak yerlerden ise talibinin i'mârına muktedir olacağı mîkdar arâzinin usûl-ı umumiyeye tevfikân mahsulünden öşr alınmak şartıyla meccânen tapusunun i'tâ kılınması ve Zahran ve Kurâbâ (قرابا) gibi mecelleden i'mâr olunacak arâzi hakkında dahi bu vechile muamele olunarak ahâli-i meskûneden ve hususiyle bedevi halkından i'mâr ve ziraatine tâlib olacaklara senedâtının meccânen i'tâ kılınması icâb-ı maslahattandır.

Altıncı madde; Hofuf ve Mubarraz ve Katif kasabalarıyla mülhakâtı olan mahallerde bir takım cevâmî' ve mesâcid ve medâris vakıfları olmadığı cihetle cümlesi harap ve muattal olduğu halde mevcut nahlistandan bir haylisinin evkafa merbut olduğu ve hasılatının idâre-i salife me'murlarıyla şunun bunun yed-i me'kullerinde kaldığı görüldüğünden ve bunların ise ne miktarının ne tarafa merbut ve mahsus olduğuna dair vakfiye ve hücc-i şer'iyye misüllü senedât-ı müteberre ve bunun mukayyed olması lâzım gelen sicill-i mahkeme olmadığından ve bununla beraber iş bu nahlistanın vakf olduğu umumen ahâlî tarafından ifade olunur iken hasılatının canib-i mirî için ahzı dahi lâyük ve münâsib olmayacağından bunların hasılatı her neye baliğ olur ise celb ve cem olunarak ber-vech-i âtî üç nev' müberrata sarf olunması lâzım gelir. Bunun birincisi, cevami' ve mesâcidin imam ve hatib ve müezzin gibi hademe vezâifiyle kandilleri muhassasatı olduğundan her caminin hatib ve imam ve müezziniyle şem'aları için ne miktar şey tensib olunur ise kararlaştırılarak ve bir deftere kayd olunarak hasılat-ı evkafiyeden o mîkdar şeyin şehriye hesabıyla bunlara verilmesi ve ikincisi, medâris ile sübyan mektepleri olduğundan ve her mahallede birer sübyan mektebi bulunmak lâzım idüğünden gerek medreselerin ve gerek sübyan mekteplerinin muallimlerine şehriye ne mîkdar şey verilmek ve sübyan

mekteplerinin binâlarına ne kadar masraf edilmek lâzım gelür ise meclisce kararlaştırılarak kezâlik evkaf hasılatından i'tâ kılınması ve üçüncüsü, eramil ve eytam ile amelden sakıt bîkes ve marîz ve alîl fukara takımı olduğundan bunlar için késabalarda birer mahal ittihaz olunarak ve varidâtı müsâid olur ise eytam için mekteb-i sanayi ve ıslahhâne şeklinde birer mekteb dahi yapılarak mesâkin ve erâmîlin infak ve idaresi ve etfal ve eytâmın ta'lim ve terbiyesi lâzım gelür.

Yedinci madde; Cânib-i mîrîden tohumu verilerek ba'zı mukavelât ile ahâlîce ziraat ettirilen ve bi'l-fiil ziraat olunan yerlerden ne hasıl olur ise ibtida, tohumıyla cânib-i mîrîye aid oşır hasılatı istifâ ve fellâhın hakkı ifâ olunduktan sonra ticarete kalacak miktarı için ayruca bir defter tutularak sene-i atiyede ziraat ve i'mâr olunacak mahaller masârifatına memleketin sanâat ve ziraat vesair mevadd-ı i'mâriyesi için celb ve tedârik edilecek usta ve muallim ve âlât ve edevât ücûrât ve esmanına ve sair bu makule ihtiyâcâta bunun karşılık tutulması ve varidât ve masârifatı muhasebesinin sene be-sene merkez-i vilâyete gönderilmesi iktizâ eder.

Sekizinci madde; Beytü'l-mâl emvâli olan deve ve hayvanât vesaire eşyâ-yı askeriyeden bir takımını nakl ettiği gibi ticarete dahi kullanıldığından bunların ücûrât-ı nakliyesi ne miktar olur ise andan hayvanâtın me'kûlâtı ve me'murlarının masârifatı ba'de't-tenzil fazlası hıfz olunarak anında yollarda karakolhâne ve uyûn ve kuyu misüllü ve o dürlü mevâdd-ı zabita ve i'mâriyeye sarf olunması ve bunun da ayrıca bir defteri tutularak sene be-sene merkez-i vilâyete hesabının verilmesi icâb-ı maslahattandır.

Dokuzuncu madde; Ahsa ve Katif kıt'alarının bu senelik varidâtı otuz yük ile otuz beş yük kuruş beyninde olup bu def'a yapılan defter mucebince istihdamı mukarrer olan kâffe-i me'murin-i mülkiye ve mâliyenin bir senelik bi'l-cümle maaşat ve muhassesatı yedi sekiz yük ve asâkir-i zabtiye ve muvazzafanın muhassesatı dahi ol miktar ki cem'an onbeş yük kuruş kadar akçeye baliğ olur ise de bu masârifattan mâada Hofuf ve Katif'de yapılacak kışlalar ile Re'sü't-tennur'da inşa olunacak kömür ve mühimmat mağazası ve yollarda yapılacak karakollar ile Acir yollarının kal'aları ve Hofuf ve Katif ve Mubarraz hükûmet konaklarının inşa ve ta'mirâtı velhasıl bu misüllü istihkâmat ve inşâat masârifî için seksen sekiz senesi eylülüne kadar beş yük kuruş tahsis olunmuş olduğundan ve her ne yapılacak ise evvel emirde keşf-i evveli ve ba'de'l-hitam keşf-i sanisi icra olunarak mümkün mertebe kâidesine tevfikân defterlerinin bi't-tanzim merkez-i vilâyete irsâli lâzım geleceğinden ana göre icâbına himmet olunması bilhassa kumandan Paşa hazretlerinin himmetlerine ve muhasebeci ve mutasarrıf mua-

vini ile sair me'murların dikkat ve dirayetlerine havâle kılınır. (Otuz bu kadar yük kuruş varidattan bu masarif çıkdıktan sonra fazlasının ve bi-avnihi-teâla sene-i atiyyede ma-ziyâdetin vukuu me'mul ve muntazır olan fazla-i varidâtın merkez-i vilâyete irsâli icab eder ise de, Necid mevâkiinde bulunan asâkir-i nizamiyyenin muhassetatı ve Necid fırka-i askeriyyesinin fevkalâde tahsisâtı Bağdad vilâyeti emvâlınden muhavvel olmasıyle iş bu fazla-i varidâtın bunlara mahsuben i'tâsı ve senedâtının nakid makamında merkez-i vilâyete irsâli icab eder.

Onuncu madde: Ahsa ve Katif kıt'alarının ma'muriyeti hakkında en ziyâde şayân-ı dikkat olan ve me'murlarının himmet ve dikkatlerini hasretmesi lâzım gelen mes'ele bir çok hâlî ve muattal kalan arâzinin i'mârî ve uyûn ve enharın teksiriyle daire-i ziraat ve felâhının tevsi'i hususları olup bu da ahâlinin ve mahsulât-ı vakı'alarının bedevî urban ve aşâir şerrinden muhafazası hususuna mevkuf olduğundan ve bir kerre bu suretin husûlüne halkca itminân hasil olarak fiiliyâtı dahi gösterildiği halde içerülerden ve sair taraflardan dahi ahâlinin ictimâiyle ve belki bir takım bedevilerin bi't-tabî' felâhat ve iskâna rağbetleriyle bu kadar hâlî ve kabil-i ziraat ve felâhat yerler az vakitte i'mâr olunarak ahâlice fevkalâde saadet-i hâlî mucib olacağı gibi devletce dahi şimdiki varidâtın beş on mislü hasil olacağından şübhe olmadığından ve bir de böyle yerlerde en büyük ve müessir tenbir fırka-i askeriyyenin şimdiye kadar ibrâz ettiği harekât-ı âdilâne ve müşfikânesi vechile hareketle ba'd-evin dahi her halde ve her yerde ve her işde izhâr-ı eser-i adalet olunması sureti bulunduğundan küçük büyük kâffe-i me'murinin bu tarîki her şeye tercih ile iltizâm ve icrâ-yı adâlete gayet ehemmiyetle devam ve ikdâm etmesi tavsiye kılınır.

Mevâdd-ı muharrere ve mebsuta şimdilik Necid me'murlarının harekâtı hakkında bir ta'limat-ı muvakkate olup iktizâları Bab-ı Âlî'ye arz olunacağından bunlar hakkında irâde-i aliyye her ne vechile şerefsâdır olur ise ana tevfik hareket olunmak için derecât ve keyfiyâtı yine bundan böyle bildirilir¹⁴.

fi 22 Kânun-evvel sene [12] 87

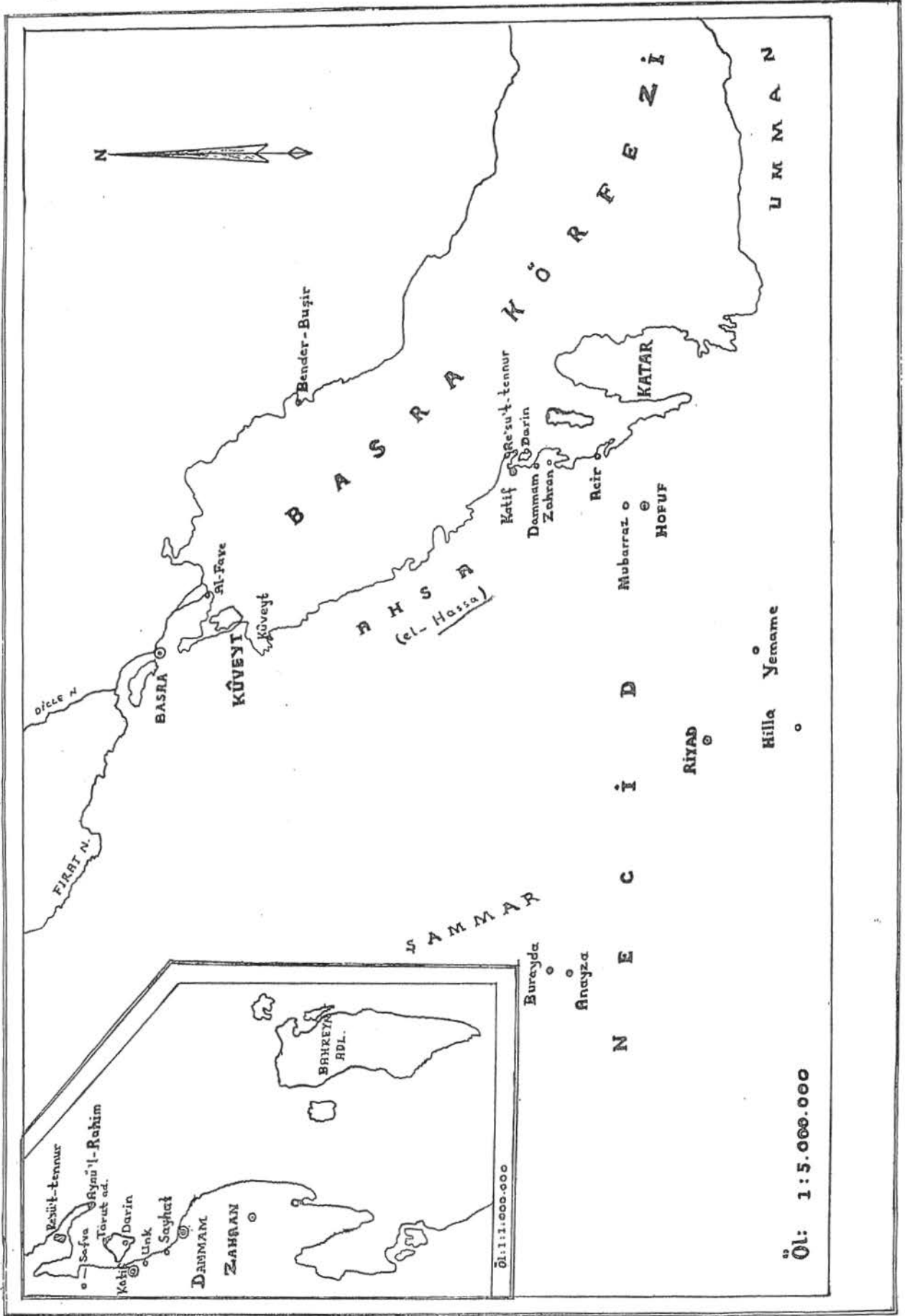
14. Başbakanlık Arşivi, İrâde 1288, Dahiliye 44930, lef. 3.

بازنسه دیوچیزه انده هجج برابیتین قالماسه اولوب فقط دیر عریضه ه بابه اولینی دجه کون سعور الفیضه
 وکون حکومه عریزه حرکه ایدنه ساز اصحاب شفا دین کجیسه بجه طرفه نه شعیب بزر ما کوسه و حجاب کی سیدی اورده
 نسبه و تبارک اولغی و قطر اید بجه اید از سه غایبه طار اولیده کون بیلده سید جریزه ده قطر سواحد کجور لکده اولغی نه
 سعور الفیضه اید البجه نه دله شجری و دوسا ده صایق قیلندی محابه اخیزه ده بوز دله فده عکره قطر طرفه کیده کون
 اوزام بجه نه کجه حد ارزاوه و حجاب و سار نوزمانه تبارک اید بزر قطر شجری و اهلین حکومه سیم بیعت و اهلین طرفه
 قیسه اید ایدجه با سینه طوبی و قدری حشره اید بر طاقم اتمام و موا سیدنی عصب و خا سه نیمه و بی حدی حوری
 کسه اولیده و اگر قطر اهلین یا کز بونون و کل عوفا بجه نه قرب و نادینه مقدر و کاف اید اهلین
 بدین موزا و قوجو سوله تروج و قرانینده طوبی بونه میل اید کون صلیت بیله مرنه کسه مکلازه بجه اولغی نه
 سرحد بر مقدار عکر کون طری موزا قس و بیاس محمد طرفه نه مکرنا استیجا اولغی و اهام و صلی عجز اید مکر
 استیعام لری کون نمانه کسه و ریزه و سکر و اهلین طرفه اید اولغی نه مکره اولغی نه کسه اولغی نه
 جم و سید سیم هوس اید ایدجه رفعت و طری و فی استیجه نه احاده اولغی نه عکر شاهانه و نه تکلی بر طابور اسکندریه
 قوت لکی بوننه انور و ایلر نه قوندرجه و اشوع عکر کون قومانده سه موز قلمع عرتو عکر کون قعیله نه موز و بوز کون
 کوندر لسه و قعیله نه موز و کون اشجان و اولغی نه طر و دفعیه و اساسه اهلین احاده سیمه طابور کون اولغی نه
 قون کون قون عوز و مقدر اولغی نه

اهما و قطیف قطیف لرزه امور بارس و موز به مقیض عفت اولغی نه تفصیله و طاعت اشوع عکر کون قعیله اولغی نه
 اید درجه و فی بقدر عوز و اید اولغی نه اولغی نه حقیقه مکره اولغی نه

والله اعلم
 و الله اعلم
 الله اعلم
 الله اعلم

Öl: 1:5.000.000